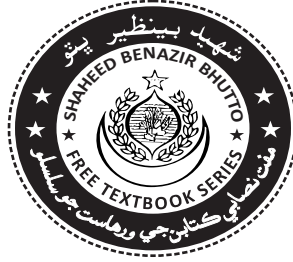

آسان سنڌي ڪتاب

نائين ۽ ڏهين ڪلاس لاءِ

سندھي ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

ڇپيندڙ: ڪاشف بُڪ ايجنسي، ڪراچي.

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ،
ڄام شورو، سنڌ وٽ محفوظ آهن.

سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ، جو تيار ڪيل ۽ صوبائي نصاب ڪميٽي
بيورو آف ڪريڪيولم، سنڌ جي ليٽر نمبر B.C/Ext. (Curr):-4898
تاريخ 11 جولاءِ 1977ع موجب سنڌ صوبي جي سيڪنڊري اسڪولن لاءِ
واحد درسي ڪتاب طور منظور ڪيل آهي.

پرويز احمد بلوچ

چيئرمين، سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ

نگران اعليٰ:

جمشيد احمد جوڻيجو

نگران:

ڊاڪٽر سيد محمد صالح شاه

لڪنڊڙ:

سيد امداد حسيني، ڊاڪٽر غلام علي الانا
اويس پٽو

ايڊيٽر:

ڊاڪٽر اياز قادري، ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو،
سيد شير شاه، ڊاڪٽر غلام علي الانا،
مس تاج بيگم، سيد امداد حسيني

نظرثاني ڪاميٽي:

ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ: واحد بخش سولنگي
دانش پپر

فهرست

نشر جو پاڻو

1. حجۃ الوداع وارو خطبو 7
2. حضرت سلمان فارسي رضي الله تعالى عنه 11
3. حضرت امام جعفر صادق عليه السلام 14
4. قائد اعظم رحمة الله عليه جا ارشاد 17
5. اتحاد، تنظيم ۽ يقين محکم 21
6. مولانا دين محمد وفائي 24
7. مائي خيرى 29
8. هُنر دولت آهي 33
9. خط 36
10. بين الاقوامي عدالت 39
11. اجرڪ 43
12. ميرن جي دربار 47
13. ڪينجهر ڍنڍ 51
14. سنڌي ادب جي مختصر تاريخ 54

59 15. رَڌ پڇاءِ

62 16. به ته ٻارهن

66 17. نصرپور

69 18. جهڙو راج تهڙو ڀاڳ

نظم جو ڀاڱو

75 19. آهيون الف آسري، مُحمّد ميجيوسون

77 20. نيڪي

79 21. دُعا

81 22. سچل سرمست

83 23. ڏيئو

86 24. بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار

88 25. پيارا وطن

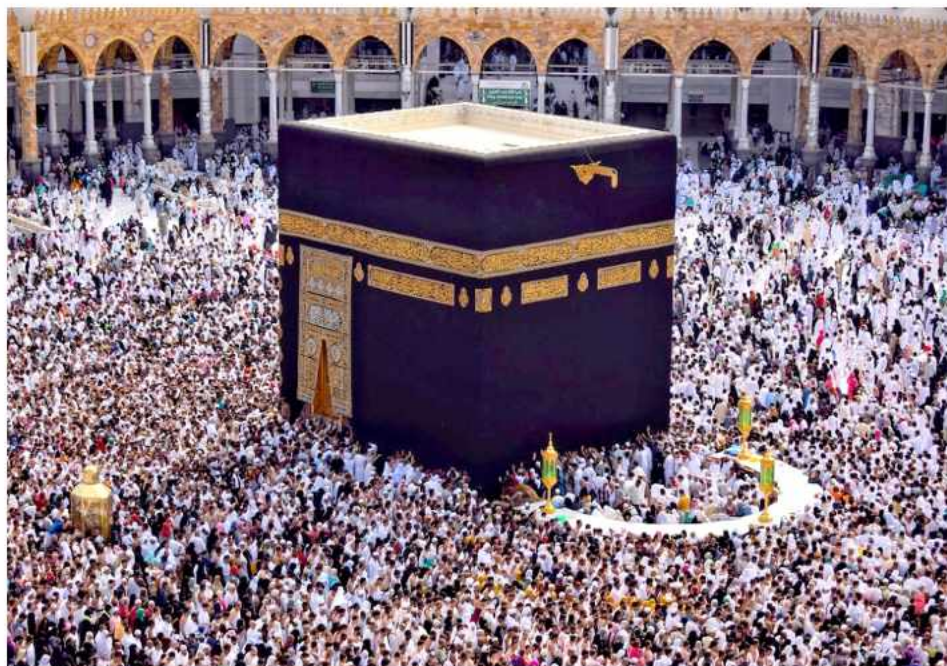
90 26. هاري

نثر جو ڀاڱو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حجۃ الوداع وارو خطبو

هجري ڏهين سال جي ذوالحج مهيني ۾ حضرت محمد رسول الله خاتم النبيين صلي الله عليه وعلي آله واصحابه وسلم (ترجمو: حضرت محمد، الله تعاليٰ جو رسول آهي ۽ الله تعاليٰ جو آخري نبي ۽ رسول آهي، سندن (صلي الله عليه وسلم) ۽ سندن آل ۽ اصحاب سڳورن رضي الله عنهم اجمعين جي مٿان الله تعاليٰ جي رحمت ۽ سلامتي هجي) جن اٽڪل هڪ لک چاليهه هزار مسلمانن جي جماعت سان آخري حج ادا ڪيو. مناسڪ جي ادائگيءَ کان پوءِ پاڻ عرفات جي ميدان ۾ ڏاڍيءَ تي چڙهي خطبو ڏنائون. اهو خطبو مسڪينن، ٻانهن، زالن ۽

يتيمن جي حقن جو کليل پڌرنامو هو. ان ۾ پاڻ سڳورن
 صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْ آلِهِ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّم مسلمانن کي توحيد جي
 امانت ۽ قرآن جي دستور کي ساهه سان سانڍي رکڻ جو تاڪيد
 فرمايو. هڪٻئي جي جانين، لڄن ۽ ملڪيتن جي احترام رکڻ
 جي تلقين ڪيائون. ٻانهن سان شفقت، يتيمن سان مهرباني ۽
 مسڪينن جي سنڀال ۽ عورتن سان عدل ۽ سندن حقن جي
 حرمت جو تاڪيد ڪيائون. سندن خطبي جون ڪي اهم
 ڳالهيون هي آهن:

❁ آءُ اڄوڪي ڏينهن، جاهليت جي سمورين رسمن کي
 پنهنجن پيرن هيٺان لتاڙيان ٿو. الله تعاليٰ اوهان کان جاهليت
 جون گمراهيون دور ڪيون ۽ نسبي فخر ختم ڪري ڇڏيائين.
 مومن عزت وارو ۽ فاجر ذليل آهي. اڄ کان پوءِ عربيءَ کي
 عجميءَ تي ۽ عجميءَ کي عربيءَ تي ڪابه فضيلت ڪانه آهي.
 سڀ انسان، آدم جو اولاد آهن ۽ آدم کي مٽيءَ مان پيدا ڪيو
 ويو هو. هرڪو مسلمان ٻئي مسلمان جو ڀاءُ آهي ۽ سڀ مسلمان
 هڪ برادري آهن.

❁ اي انسانو! پنهنجي غلامن جو خيال رکو. جيڪي
 اوهين کائو، سو هنن کي کارايو ۽ جيڪي اوهان پهريو، سوئي
 هنن کي پهرايو.

❁ عورتن جي معاملي ۾ الله تعاليٰ کان ڊڄندا رهو.
 عورتن تي اوهان جا ۽ هنن جا اوهان تي حق آهن. اوهان جون
 جانيون ۽ اوهان جا مال هڪٻئي تي اهڙيءَ طرح حرام ڪيا
 وڃن ٿا، جهڙيءَ طرح اڄوڪي ڏينهن هن شهر ۾ خون خرابي
 حرام ٿيل آهي.

* آءُ اوهان وٽ هڪ اهڙي شيءِ ڇڏي وڃي رهيو آهيان، جيڪڏهن اوهان ان کي مضبوطيءَ سان جهليندا ته ڪڏهن به گمراهه نه ٿيندا. اهو آهي ”الله جو ڪتاب“.

* قرض ادا ڪيو وڃي. اڌاري شيءِ واپس ڏني وڃي، ضامن قرض پري ڏيڻ لاءِ ٻڌل آهي.

* خبردار! متان مون کان پوءِ گمراهه ٿي وڃو ۽ هڪ ٻئي جون سسيون لاهيندا رهو. اوهان کي الله ذوالجلال جي آڏو حاضر ٿيڻو آهي. اهو اوهان جي عملن بابت اوهان کان پڇاڻو ڪندو. ڏوهاري پنهنجي ڏوهه لاءِ خود ذميوار آهي. پيءُ جي ڏوهه لاءِ پُٽ ۽ پُٽ جي ڏوهه لاءِ پيءُ ذميوار نه آهي. جيڪڏهن ڪو ٻنهي ڪارو ۽ شيدي شخص اوهان جو امير هجي ۽ اوهان کي الله تعاليٰ جي ڪتاب موافق هلائي ته ان جي اطاعت ۽ فرمانبرداري ڪريو.

* پنهنجي خالق جي عبادت ڪريو، پنج وقت نماز پڙهو، رمضان جي مهيني ۾ روزا رکو ۽ ديني حڪمن جي اطاعت ڪريو ته جيئن الله تعاليٰ جي جنت ۾ داخل ٿي وڃو.

* مذهب ۾ انتها پسنديءَ کان بچندا رهجو، ڇاڪاڻ ته اوهان کان اڳيون قومون به انهيءَ ڪري توليون توليون ٿي تباهه ٿي ويون.

خطبي کان پوءِ نبي ڪريم صلي الله عليه وعليه آله واصحابه وسلم جن ماڻهن کان پڇيو، ڇا مون اوهان تائين الله تعاليٰ جو پيغام پهچايو؟

ماڻهن جواب ڏنو ”ها، اي الله رسول، اوهان الله تعاليٰ جو پيغام اسان تائين پهچايو.“ اهو جواب ٻڌي پاڻ صلي الله

عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّمَ "اللَّهُمَّ أَشْهَدُ" (يعني اي منهنجا مولا تون شاهد ٿجاء).

خطبي جي پڇاڙيءَ ۾ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وعلی آلہ وَاَصْحَابِہِ وَسَلَّمَ سڀني مسلمانن کي الوداع چيو ۽ تاڪيد فرمايائون ته ”جيڪي شخص هتي موجود آهن، سي غير موجود ماڻهن تائين هي پيغام پهچائين.“

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- پاڻ سڳورن صلي الله عليه وعلی آلہ وَاَصْحَابِہِ وَسَلَّمَ آخري حج ڪهڙي هجري سن ۾ ڪرڻ فرمايو؟
- 2- هن حج کي ”حجۃ الوداع“ چوڻو چيو وڃي؟
- 3- پاڻ سڳورن صلي الله عليه وعلی آلہ وَاَصْحَابِہِ وَسَلَّمَ اسلامي برادريءَ بابت ڪهڙو ارشاد فرمايو؟
- 4- نبي ڪريم صلي الله عليه وعلی آلہ وَاَصْحَابِہِ وَسَلَّمَ جن زالن، ٻارن، يتيمن ۽ مسڪينن واسطي ڪهڙيون نصيحتون ڪرڻ فرمايون؟

(ب) هن سبق ۾ ”پيرن هيٺان لتاڙڻ“، ”پڇاڻو ٿيڻ“ اصطلاح آهن. توهان کي به اهڙا ٽي اصطلاح ٻڌايو:

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ ٻڌايو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ورندي - ٻانهن - پٽرنامو - لڄن - پڇاڻو - پڇاڙي.

(د) هيٺين لفظن جا ضد ٻڌايو:

آڌاري	آفا	
عجمي	انتها	
حرام	پڇاڙي	

حضرت سلمان فارسي رضي الله تعالى عنه

حضرت سلمان فارسي رضي الله تعالى عنه، رسول اكرم صلي الله عليه وعلي آله واصحابه وسلم جن جو هڪ نامور صحابي ٿي گذريو آهي. حضرت سلمان فارسيؓ اصفهان جي هڪ ڳوٺ ۾ ڄائو هو. سندس پيءُ هڪ هاري هو.

ايران ۾ ان وقت زرتشت مذهب جو زور هو، جنهن ۾ باهه جي پوڄا ڪئي ويندي هئي. حضرت سلمانؓ ننڍي هوندي آتشڪڏي جي ايتري خدمت ڪئي، جو کيس ان جي خاص خادمن ۾ شامل ڪيو ويو. هڪ ڀيري حضرت سلمانؓ کي سندس پيءُ ٻنيءَ تي ڪنهن ڪم سان موڪليو. وات تي عيسائين جون ڪليسائون هيون، جتي اهي عبادت ڪري رهيا هئا. انهن جي عبادت جي طريقي کان حضرت سلمانؓ ڏاڍو متاثر ٿيو. پاڻ عيسائي مذهب بابت انهن کان معلوم ڪيائين. انهن کيس شام ملڪ جو ڏس ڏنو. جتي عيسائي مذهب جو مرڪز هو.

حضرت سلمانؓ فارسي کي ٻنيءَ تان موٽندي دير ٿي وئي هئي. سندس پيءُ انڪري ڏاڍو پريشان ٿيو. جڏهن هو گهر پهتو، تڏهن پيءُ کي دير جو ڪارڻ ٻڌايائين. سندس پيءُ کي ڏاڍي ڪاوڙ لڳي. هن حضرت سلمانؓ کي زنجيرن سان ٻڏي ڇڏيو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ حضرت سلمانؓ کي اطلاع مليو ته هڪ قافلو شام وڃي رهيو آهي. پاڻ زنجيرون ٽوڙي اچي قافلي سان مليو ۽ شام پهتو. اُتي هو هڪ عيسائي پيشوا سان مليو.

جتان 'نصيبن' مان ٿيندو 'هموريه' ۾ هڪ بزرگ وٽ پهتو. حضرت سلمان سلمان ۾ اتي گچ عرصو رهيو. اتي پاڻ پورهيو ڪري پڪريون ۽ ريون خريد ڪيون. انهيءَ بزرگ وفات وقت کيس چيو ته هاڻي توکي سڪون آخري نبيءَ وٽ ملندو، جيڪو هجرت ڪري يثرب ايندو. سندس نشانيون هي آهن، ته هو صدقي جون شيون پاڻ استعمال ۾ نه آڻيندو، بلڪ هديي ۾ مليل شيون ڪتب آڻيندو. سندس ٻنهي ڪُلهن جي وچ تي نبوت جي مُهر هوندي.

حضرت سلمان ۾ پنهنجو سمورو مال قافلي وارن کي يثرب وٺي وڃڻ لاءِ ڏنو. قافلي وارن کيس غلام بڻائي هڪ يهوديءَ وٽ وڪڻي ڇڏيو. حضرت مُحَمَّد رسول الله ﷺ خَاتَم النَّبِيِّينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ جن هجرت ڪري مديني پهتا، تڏهن حضرت سلمان ۾ سندن خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ صدقي جي ڪجور پيش ڪيائين. پاڻ سڳورن صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ اها ڪجور صحابن ۾ ورهائي ڇڏي، پر پاڻ نه ڪاڏائون. ٻئي پيري حضرت سلمان فارسي ۾ هديي طور ڪجهه شيون کڻي ويو. پاڻ سڳورن صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ اهي شيون قبول فرمايون ۽ استعمال به ڪيون. باقي نبوت جي مُهر جي هڪڙي نشاني رهيل هئي. نيٺ انهيءَ جي به زيارت ٿيس ۽ پاڻ ايمان آڻي مسلمان ٿيو.

ڪجهه وقت کان پوءِ حضرت سلمان ۾ رسول اڪرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ صحابن جي مدد سان پنهنجي قيمت ادا ڪري آزاد ٿيو.

حضرت عمر رضي الله تعالى عنه پنهنجي خلافت جي زماني ۾ حضرت سلمانؓ کي 'مداين' جو گورنر مقرر ڪيو. گورنر ٿيڻ کان پوءِ به سندس طبيعت ۾ ڪنهن به قسم جو ڦيرو ڪونه آيو. اسلامي احڪامن جي پوريءَ طرح پيروي ڪرڻ سان گڏ اسلامي تعليم کي عام ڪرڻ لاءِ نهايت گهڻيون ڪوششون ورتائين. سن 37 هجريءَ ۾ اسلام جي هن مجاهد مرد آسِي سالن جي عمر ۾ وفات ڪئي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- حضرت سلمانؓ ڪٿي جو رهاڪو هو؟
- 2- حضرت سلمانؓ حق ۽ سچ جي ڳولا لاءِ ڪهڙيون ڪوششون ڪيون؟
- 3- اسلام قبول ڪرڻ کان پوءِ حضرت سلمانؓ ڪهڙيون خدمتون سرانجام ڏنيون؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

نامور - پيشوا - ڪارڻ - ڏس - ڦيرو.

(ج) اهو لفظ جو ڪنهن ماڻهوءَ، ٻئي جاندار يا بي جان شيءِ جو خاص طرح نالو هجي، تنهن کي اسم خاص چئجي ٿو، هن سبق مان اهڙا اسم خاص چونڊي لکو:

حضرت امام جعفر صادق عليه السلام

امام جعفر صادق عليه السلام سن 80 هجريء ۾ مديني منوره ۾ ڄاوا. سندن والد جو نالو امام محمد باقرء آهي. سندن نسبي سلسلو چوٿين پيڙهيءَ ۾ حضرت علي ڪرم الله وجهه سان ملي ٿو. پاڻ ابتدائي تعليم پنهنجي ڏاڏي حضرت امام زين العابدينءَ کان ورتائون. پنهنجي ڏاڏي جي وفات کان پوءِ، پنهنجي والد جي درس ۾ شريڪ ٿيا ۽ تعليم جو سلسلو جاري رکيائون. پنهنجي ڏاڏي ۽ والد جي صحبت ۽ تعليم مان فيض پرايائون.

امام جعفر صادقءَ پنهنجي وقت جا وڏا عالم ۽ فقيه هئا. ڪيترائي مشهور عالم ۽ فقيه فيض حاصل ڪرڻ لاءِ وٽن اچي رهندا هئا. انهن ۾ فقه حنفيءَ جو باني امام ابوحنيفهءَ، فقه مالڪيءَ جو بنياد وجهندڙ امام مالڪءَ ۽ دنيا جي مشهور مفڪر، ڪيميادان، نجوم ۽ رياضيءَ جي ماهر ابو موسيٰ جابر بن حيان جا نالا ذڪر لائق آهن.

امام جعفر صادقءَ ديني مسئلن جي تحقيق ۽ ڇنڊ ڇاڻ ڪري، انهن تي قرآن ۽ حديث جي روشنيءَ ۾ فتواون ڏنائون. سندن ديني فتوائن، فيصلن ۽ ديني سمجهاڻين اڳتي هلي باقاعدي فقه جي صورت اختيار ڪئي، جيڪا فقه جعفريه جي نالي سان مشهور آهي.

سندن ڏنل تعليم مان ڪي اهم ڳالهيون هي آهن:

✽ نماز پڙهو ۽ ان تي هميشه قائم رهو، ڇاڪاڻ ته نماز دين جو مضبوط ٿڻو آهي.

✽ جيڪو شخص ٻين لاءِ ڪڏ ڪوئي ٿو، اهو پاڻ انهيءَ ڪڏ ۾ ڪرندو. جيڪو شخص بيوقوفن جي صحبت اختيار ڪري ٿو. سو ذليل ٿئي ٿو ۽ جيڪو شخص خراب هندن تي ويندو، ان لاءِ ماڻهو چڱو خيال نه ڪندا.

✽ هميشه سچ ڳالهائجي، پوءِ انهيءَ مان نفعو پهچي يا نقصان.

✽ جيڪڏهن ماڻهن سان ميل ميلاپ رکڻو هجي ته چڱن ماڻهن سان رکجي. فاجر ۽ فاسق ماڻهن کان هميشه دور رهجي. اهي ماڻهو اهڙي جبل وانگر آهن، جنهن مان نه ڪو پاڻيءَ جو چشمو ٿو نڪري ۽ نه وري مٿس ڪو وڻ ٿي ٿو اُڀري. هو اهڙي زمين جهڙا آهن، جنهن تي ڪنهن به سلي پيدا ٿيڻ جي اميد نه آهي.

حضرت امام مالڪ[ؒ] جي ڪچهريءَ ۾ هڪ دفعي حضرت امام جعفر صادق[ؑ] جي ڳالهه اچي نڪتي پاڻ فرمايائون ته:

”آءٌ جعفر بن محمد جي خدمت ۾ جڏهن به حاضر ٿيندو هئس، تڏهن کيس هميشه مُرڪندي ڏسندو هئس. جڏهن سندن خدمت ۾ نبي ڪريم صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْ آلِهِ وَآصْحَابِهِ وَسَلَّم جن جو ذڪر ٿيندو هو. تڏهن ايترو متاثر ٿيندا هئا، جو سندن مُنهن مبارڪ زردي مائل ٿي ويندو هو. آءٌ نهايت گهڻو سندن خدمت ۾ حاضر ٿيندو هئس.“

”پاڻ سدائين نماز پڙهندي ڏسڻ ۾ ايندا هئا، يا روزي جي حالت ۾ قرآن مجيد پڙهندي ڏسبا هئا. سندن دل ۾ الله تعاليٰ جي ذات کان سواءِ ٻئي ڪنهن جو به خوف ڪونه هو.“

حضرت امام جعفر صادقؑ وڏا سخي هئا. جيڪو مستحق ۽ ضرورتمند وٽن ايندو هو، ان جي اهڙي نموني مدد ڪندا هئا، جو ماڻهن کي ان جي خبر ئي ڪانه پوندي هئي. سندن دستور هو ته جڏهن رات جو اوندهه ٿيندي هئي، تڏهن هڪ ٽوڪريءَ ۾ مانيون، گوشت ۽ ٻيون کاڌي جون شيون وجهي مديني منوره جي گهٽين ۾ ويندا هئا ۽ ضرورتمندن کي ورهائي ڏيندا هئا. اهو عمل سندن آخري دم تائين قائم رهيو. اسلام جي هن بزرگ هستيءَ سن 148 هجريءَ جي شوال مهيني ۾ وفات فرمائي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- حضرت امام جعفر صادقؑ ڪهڙن استادن وٽ تعليم حاصل ڪئي؟
- 2- حضرت امام جعفر صادقؑ جن جا ڪهڙا مشهور شاگرد ٿي گذريا آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

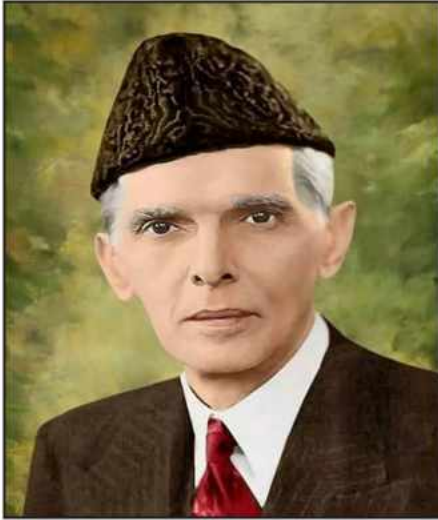
نسبي - پيڙهي - فيض - فاجر - فاسق - مستحق.

(ج) ڪن به پنجن ڪمن جا نالا لکو:

جيئن: لکڻ، پڙهڻ.

(د) مٿن مائٽن جي رشتن جا نالا لکو، جيئن:

ڏاڏو - پيءُ - ماءُ ۽ ڌيءُ.

قائد اعظمؒ

جا ارشاد

قائد اعظمؒ اسان جي پياري وطن پاڪستان جو باني ۽
عظيم اڳواڻ هو. سندس ارشاد هي آهن:

شاگردن ڏانهن:

* تعليم پکيڙڻ لاءِ وڏي ۾ وڏي قرباني ڏيڻ کان به
ڪيپائڻ نه گهرجي. اُن مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ جيتريون به
تڪليفون اچن، اهي ٿوريون آهن.

* آءٌ توهان کي تعليمي عمل ۾ مصروف رهڻ جو تاڪيد
ٿو ڪريان، ڪم ۽ بس ڪم. پنهنجي قوم جي سچائيءَ سان
خدمت ڪندا رهو ۽ اڳتي وڌندا رهو.

* توهان مستقبل جا معمار آهيو. ان لاءِ جيڪو ڏکيو ڪم
اوهان جي ڏمي آهي. اُن کي منهن ڏيڻ لاءِ پنهنجي شخصيت ۾
نظم ۽ ضبط پيدا ڪريو، مناسب تعليم ۽ موزون تربيت حاصل
ڪريو.

* آءَ پاڪستان جي هر رهاڪو ۽ خاص طرح پنهنجي نوجوان طبقي کي هيءَ ڳالهه چڱيءَ طرح ٻڌائڻ ٿو چاهيان ته خدمت، برداشت ۽ همت جي سڄي جذبي جو مظاهرو ڪريو. اهڙو اعليٰ مثال قائم ڪريو، جو اوهان جا ساٿي ۽ ايندڙ نسل اوهان جي پيروي ڪري.

سرڪاري ملازمن ڏانهن:

* جيڪڏهن اسين هن عظيم مملڪت پاڪستان کي خوشحال ڏسڻ چاهيون ٿا، ته اسان کي پوري توجهه سان غريب ماڻهن جي چڱائيءَ ۽ بهتريءَ لاءِ پاڻ پتوڙڻو پوندو. جيڪڏهن اوهان هڪ ٻئي سان تعاون ڪريو ته مون کي يقين آهي ته اوهان ڪامياب ٿيندا.

* آءُ اوهان کي يقين ٿو ڏياريان ته دنيا ۾ اوهان جي ضمير کان وڌيڪ ڪابه شيءِ نه آهي. جڏهن اوهان خدا جي حضور ۾ پيش ٿيو، تڏهن اوهان خود اعتماديءَ سان چئي سگهو، ته مون تي جيڪي فرض رکيل هئا، اُهي مون پورا ڪري ڇڏيا. مون کي يقين آهي ته اوهان اهو جذبو پنهنجي دلين ۾ پيدا ڪري وٺندا ۽ انهيءَ مطابق زندگيءَ جو ڪم سرانجام ڏيندا.

* جيڪڏهن اوهان واقعي پاڪستان جو وقار بلند ڪرڻ ٿا چاهيو ته اوهان کي ڪنهن به قسم جي دٻاءُ جو شڪار ٿيڻ نه گهرجي، پر ان جي ابتڙ عوام ۽ ملڪ جي سڄي خادم جي حيثيت سان پنهنجا فرض بي خوفيءَ سان پورا ڪندا رهو.

پاڪستاني عوام ڏانهن:

* قدرت توهان کي سڀ ڪجهه ڏنو آهي، توهان وٽ اڪيچار ذريعا آهن، توهان جي ملڪ جو بنياد پئجي چڪو آهي. هاڻي اهو توهان تي ڇڏيل آهي، ته توهان ان کي ڪيئن ٿا ٺاهيو، جيترو جلد ٺاهي سگهو ٿا، ٺاهيو.

* منهنجي پيغام جو تڻ هيءُ آهي، ته هر مسلمان کي ايمانداريءَ، خلوص ۽ بي غرضيءَ سان پاڪستان جي خدمت ڪرڻ گهرجي.

* اسين مستقل مزاجي، اڻٽڪ محنت ۽ قربانيءَ جي جذبي سان پاڪستان کي هڪ عظيم ۽ مستحڪم مملڪت بڻائينداسين. انشاءِ الله پاڪستان قائم رهڻ لاءِ ٺهيو آهي ۽ زمين جي ڪابه طاقت اهڙي نه آهي، جا ان کي تباهه ڪري سگهي.

* قيامِ پاڪستان، جنهن لاءِ اسان گذريل ڏهن سالن کان جدوجهد ڪري رهيا هئاسين، سو الله جو شڪر آهي ته اڄ کليل حقيقت آهي. اسان جو مقصد صرف هڪ مملڪت حاصل ڪرڻ نه هو، بلڪه اهو مقصد حاصل ڪرڻ جو ذريعو هو. مقصد اهو هو ته اسان اهڙيءَ مملڪت جا مالڪ هجئون، جتي اسين پنهنجي روايتن ۽ تمدني خصوصيتن مطابق ترقي ڪري سگهون، جتي

اسلام جي عدل ۽ هڪجهڙائيءَ جي اصولن تي آزاديءَ سان عمل ڪرڻ جو موقعو حاصل هجي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- قائداعظم شاگردن کي نصيحت ڪندي ڪهڙين ڳالهين ڏانهن سندن ڌيان ڇڪايو آهي؟
- 2- سرڪاري ملازمن کي قائداعظم ڪهڙي هدايت ڪئي آهي؟
- 3- قائداعظم جي خيال موجب پاڪستان ڪهڙن مقصدن کي حاصل ڪرڻ لاءِ قائم ڪيو ويو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڪيپائڻ - معمار - موزون - تربيت - برداشت - تڻ
تعاون - جدوجهد.

(ج) نالو جو هڪڙي قسم جي سڀني جاندار يا بي جان شين لاءِ هڪجهڙو هجي يا هر هڪ سان لاڳو ٿي سگهي، تنهن کي اسم عام چئجي ٿو، توهين اهڙا ڪي به پنج اسم عام لکي ڏيکاريو.

(د) هيٺين جملن کي درست ڪري لکو:

- 1- آهي حقيقت ڪلي شڪر سو آهي جو خدا اچ تہ.
- 2- توهان قدرت سڀ ڪجهه کي آهي ڏنو.

اتحاد، تنظيم ۽ يقين محکم

قومن جي ترقي ۽ تنزل، کمال ۽ زوال جو دارومدار اتحاد تي آهي. اتحاد اهو روح آهي، جيڪو قومن کي حياتي ۽ تازگي بخشي ٿو. تاريخ شاهد آهي ته دنيا ۾ اهي ئي قومون زندهه رهي سگهيون آهن، جن ۾ اتحاد جي قوت هئي، پر جنهن قوم ۾ نفاق ۽ ڦيٽاڙو هو، اها تباھ ۽ برباد ٿي ويئي. دنيا جو ڪوبه ننڍو توڙي وڏو ڪارنامو تيستائين سرانجام ڏيئي نٿو سگهجي، جيستائين پاڻ ۾ اتحاد قائم نٿو ڪجي. دنيا جون هي عظيم ايجادون، دريائن ۽ هوائن تي انسان جي حڪمراني، سج جي توانائيءَ مان فائدا حاصل ڪرڻ ۽ زمين مان خزانو کڻي ڪيڏ، اهي سڀ عمل انسان لاءِ تڏهن آسان ٿيا، جڏهن هن پاڻ کي اتحاد جي زيور سان سينگاريو.

اسلام ۾ اتحاد کي خاص اهميت ڏنل آهي. قرآن شريف ۾ ارشاد آهي ته ”الله جي رسيءَ کي مضبوطيءَ سان پڪڙيو ۽ ٽولا ٽولا نه ٿيو.“ اسان جي پياري وطن پاڪستان جي بانيءَ قائد اعظم محمد علي جناح پاڪستان جي پهرين سالگرهه جي موقعي تي قوم جي نالي پيغام ڏيندي فرمايو هو ته ”هن وقت قوم نهايت نازڪ دور مان گذري رهي آهي. ان ڪري قوم کي اتحاد، تنظيم، يقين محکم ۽ عمل پيهم جي ضرورت آهي.“ قوم جي ان فرض شناس رهبر انهيءَ حقيقت کي صحيح طور سڃاتو هو ته جيستائين اسان پاڪستاني رنگ، نسل، زبان، رسم ۽ رواج جا ويڇا وساري هڪ پاڪستاني قوم نه

ٿينداسين، تيستائين اسان جو پيارو وطن ساراهه جوڳي ترقي ڪري نه سگهندو. ترقي حاصل ڪرڻ لاءِ هميشه عمل جي ضرورت هوندي آهي؛ پر صحيح عمل تڏهن ٿيندو، جڏهن قوم ۾ مڪمل اتحاد هوندو. هر ڪنهن قومي عمل يا ارادي جي پورائي لاءِ رٿابندي ۽ تنظيم جي ضرورت هوندي آهي.

قومن جي ترقيءَ ۽ بهتريءَ لاءِ، اتحاد کان پوءِ تنظيم جي ضرورت هوندي آهي. فوج جو ئي ڪافي مثال وٺو. فرض ڪريو ته ڪنهن فوج ۾ اتحاد ۽ اتفاق آهي، طاقت آهي، جنگي ساز و سامان به گهڻو آهي، پر جيڪڏهن انهيءَ فوج ۾ تنظيم نه آهي ته اها جنگ جي ميدان ۾ ڪاميابيءَ جي بجاءِ شڪست جو منهن ڏسندي.

قومن جي ترقيءَ ۽ سربلنديءَ لاءِ ارادي جي پختگي يعني يقين محڪم جي به ضرورت هوندي آهي. جيستائين ڪنهن قوم کي پنهنجي عمل تي مڪمل يقين ۽ ان جي صداقت ۾ مڪمل پروسو نه آهي، تيستائين اها قوم اتحاد ۽ تنظيم جي خوبيءَ هوندي به هن دنيا ۾ ڪو نمايان ڪم ڏيکاري نه سگهندي. دنيا جون هي عظيم الشان عمارتون، باغ ۽ باغيچا، سُهڻيون بازاريون، انوڪيون مشينون ۽ ٻيون سائنسي ايجادون، جي اسان لاءِ عيش ۽ آرام جو سامان مهيا ڪن ٿيون، سي سڀ انسان پنهنجي مسلسل عمل ۽ مستقل ارادي، يعني عمل پيهم ۽ يقين محڪم سان وجود ۾ آنديون آهن.

دنيا جا نامور اڳواڻ ۽ سپهه سالار، جن پنهنجي قومن کي عزت ۽ عظمت جو مقام ڏيکاريو آهي، سي سڀئي مستقل ارادي ۽ يقين محڪم وارا هئا. انهن عظيم انسانن پنهنجي پختي يقين ۽ لاڳيتي ڪوشش سان قومن ۾ اتحاد آڻي، کين

تنظيم جي قوت سان طاقتور ڪري، دنيا ۾ سرخرو ۽ سرفراز بڻايو آهي. تُرڪيءَ جي عظيم رهنما غازي ڪمال اتاترڪ ۽ ننڍي کنڊ پاڪ- هند جي مسلمان رهنما قائد اعظم جا مثال اسان جي اکين آڏو آهن، ته ڪيئن نه انهن اڳواڻن ارادي جي قوت ۽ پختي يقين سان پنهنجي قومن کي آزاديءَ جي سعادت سان همڪار ڪيو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- اتحاد نه هئڻ ڪري قوم کي ڪهڙو نقصان ٿيندو؟
- 2- اتحاد مان ڪهڙا فائدا آهن؟
- 3- تنظيم چو ضروري آهي؟
- 4- يقين محڪم ڇا کي تو چئجي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

تنظيم - سرفراز - احترام - عمل پيهم - ويجا.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

آسمان - رهبر - صحيح - ڪاميابي.

(د) ڪنهن به ماڻهوءَ يا شيءِ وغيره جي ذاتي خاصيت، حالت يا ڪم تي رکيل نالي کي اسم ذات چئجي ٿو؛ توهين کي به اهڙا پنج اسم لکي ڏيکاريو.

مولانا دين محمد وفائي

سند جي سرزمين پنهنجي تاريخ جي مختلف دورن ۾ ڪيترن ئي بزرگ، محب وطن ۽ انسان دوست شخصيتن کي جنم ڏنو آهي. انهن باڪمال هستين جي پُرخلوص ۽ بي انتها ڪوشش سبب سند جو نالو هميشه روشن رهندو آيو آهي. انهن شخصيتن نه رڳو هتي جي مخصوص تهذيب ۽ تمدن کي قائم رکيو، پر انساني تهذيب جي ارتقا جو خنده پيشانيءَ سان آڌر ڀاءُ ڪيو. اهڙيءَ طرح هنن، هن خطي جي رهاڪن کي دنيا جي سڌريل ملڪن جي درجي تي پهچائڻ جون ڪوششون ڪيون. اهوئي سبب آهي جو کين اڄ به عزت ۽ احترام جي نگاه سان ڏٺو وڃي ٿو.

مولانا دين محمد وفائي² به سند جي اهڙين ئي اعليٰ شخصيتن مان هڪ هو، جن جي علمي ۽ ادبي ڪارنامن تي جيترو به ناز ڪجي اوترو گهٽ آهي. سندس ولادت 27 رمضان المبارڪ 1311ھ مطابق 4 اپريل 1894ع تي سندس اباڻي ڳوٺ کڻي عرف نبي آباد تعلقي ڳڙهي ياسين ۾ ٿي. سندس والد جو نالو خليفو حڪيم گل محمد هو ۽ پاڻ ذات جو پتي هو. مولانا جي اوائلي تعليم سندس والد صاحب جي نظر هيٺ ٿي، جنهن ۾ فارسيءَ جا ابتدائي ڪتاب پڙهيائين. اڃا نون ورهين جي ڄمار مس هيس ته پيءُ جو ساڻو سر تان ڪڍي ويس ۽ سندس پالنا جو سمورو بار سندس والده جي ڪُلهن تي اچي پيو. اهڙيءَ حالت ۾ به پاڻ تعليمي سلسلي کي ختم نه ڪيائين. فارسيءَ

جي رهيل تعليم پنهنجي عزيز، ميانجي محمد عالم وٽ رهي پوري ڪيائين. ان کان پوءِ عربيءَ جي تحصيل لاءِ مولوي غلام عمر جتوئيءَ جي مدرسي ڳوٺ سوني جتوئي ضلعي لاڙڪاڻي ۾ وڃي داخل ٿيو ۽ اُتي پنج سال رهيو. انهيءَ عرصي ۾ عربيءَ جي تعليم مڪمل ڪيائين. تعليم ختم ڪري پنهنجي استاد مولوي غلام عمر جي مشوري سان سنڌ مدرسي ڪراچيءَ ۾ اچي استاد ٿيو ۽ اتي ٻن سالن تائين رهيو. هتي سندس ملاقات مخدوم حاجي حسن الله پاتائيءَ سان ٿي. جنهن جي صحبت مان کيس گهڻو فيض حاصل ٿيو.

انهيءَ وچ ۾ سندس علمي ناماچار سڄيءَ سنڌ ۾ پکڙجي ويو، جنهن کان متاثر ٿي رائيپور جي جيلاني پيرن کيس پنهنجن صاحبزادن جي تعليم لاءِ رائيپور گهرايو. هتي پاڻ ٻن سالن تائين رهيو. ان کان پوءِ نلاھ جي مشهور راشدي بزرگ، حاجي امام الدين شاه، کيس پنهنجي فرزندن جي تعليم لاءِ دعوت ڏني.

نلاھ ۾ رهڻ واري دور ۾ سندس واقفيت حاجي امام الدين راشديءَ جي وڏي پيءُ علامه سيد رُشد الله شاه جهنڊي واري سان ٿي. جنهن جي صحبت ۽ علمي رهاڻين مان مولانا صاحب کي نهايت گهڻو فيض حاصل ٿيو.

هيءُ اهو زمانو هو، جڏهن پهرين مهاڀاري لڙائي هلندڙ هئي. انڪري دنيا جو هر هڪ ماڻهو حيران ۽ پريشان هو. سنڌ جي حالت به ڪا چڱي ڪانه هئي. جيتوڻيڪ جنگ جي تباهين کان بچاءُ هو، پر انگريزن جي غلاميءَ جي ڪري جيڪي جذبا

ماڻهن جي دٻين ۾ اُڀري رهيا هئا، اُهي جنگ جي ختم ٿيڻ کان پوءِ يڪدم ظاهر ٿي پيا. هن سلسلي ۾ جيڪا تحريڪ سڀني کان اڳري هئي، سا هئي خلافت تحريڪ. جيئن ته هن تحريڪ جو تعلق خاص طرح مسلمانن سان هو، تنهنڪري تحريڪ جي شروع ٿيندي ئي مولانا صاحب نلاهه شريف کي الوداع چئي هن تحريڪ ۾ شامل ٿي ويو.

انگريزن هن تحريڪ کي دٻائڻ لاءِ ڪن لالچي مولوين کان خلافت جي مسئلي خلاف فتوائون وٺي هڪ رسالي جي صورت ۾ شايع ڪرايون. انهيءَ رسالي جي ڇپجڻ سبب سنڌ ۾ تحريڪ کي نقصان پهچڻ جو سخت انديشو هو.

مولانا وفائيءَ اها ڳالهه هڪدم محسوس ڪئي ۽ سکر مان نڪرندڙ اخبار ”الحق“ جي مالڪ شيخ عبدالعزيز سان گڏجي ان رسالي خلاف ڪم شروع ڪيائين. ساڳئي وقت سنڌ جي مرد مجاهد، مولانا سيد تاج محمود امروٽيءَ جي نظرداريءَ هيٺ انهيءَ رسالي جي رد ۾ هڪ رسالو تيار ڪيائين، جيڪو مارچ 1920ع ۾ لاڙڪاڻي جي خلافت ڪانفرنس جي موقعي تي تقسيم ڪيو ويو. انهيءَ ڪانفرنس ۾ مولانا ابوالڪلام ”آزاد“، مولانا عبدالباري لکنوي ۽ مولانا شوڪت علي شريڪ ٿيا هئا. جلد ئي مولانا وفائيءَ کي جمعيت العلماء سنڌ جو ناظم مقرر ڪيو ويو، جنهنڪري پاڻ هميشه لاءِ ڪراچي ۾ رهائش اختيار ڪيائين.

مارچ 1920ع کان ”الوحيد“ اخبار جاري ٿي. ان ۾ مولانا، اسسٽنٽ ايڊيٽر ٿي ڪم ڪرڻ لڳو. ان سان گڏ 1923ع ۾ رسالو

”توحيد“ به جاري ڪيائين. جنهن ۾ علمي، تاريخي ۽ مذهبي مضمون شايع ٿيڻ لڳا. شروعات ۾ هيءُ رسالو گهڻو وقت هلي ڪين سگهيو.

1930ع ۾ وري ”توحيد“ رسالو جاري ڪيائين، جو سندس حياتيءَ تائين آب تاب سان هلندو رهيو. سال 1936ع ۾، جڏهن سنڌ بمبئيءَ کان جدا ٿي صوبي جي حيثيت اختيار ڪئي، تڏهن ”الوحيد“ جي ”سنڌ آزاد نمبر“ شايع ڪرڻ ۾ مولانا صاحب خاص دلچسپي ورتي. سال 1939ع ۾، مولانا عبيدالله سنڌي جلاوطنيءَ کان واپس آيو ۽ سنڌ ۾ شاھ ولي الله دهلويءَ جي تعليم جا مرڪز کوليائين. مولانا وفائيءَ انهن مرڪزن جي ڪاميابيءَ لاءِ سرگرم ڪارڪن ٿي ڪم ڪيو. مولانا وفائي نه رڳو دين جو عالم هو، پر کيس تاريخ، جاگرافي ۽ لغت تي پڻ دسترس هئي.

”الوحيد“ اخبار ۽ ماهوار ”توحيد“ رسالي جو هر پرچو سندس قومي خدمت ۽ علمي خواهه ادبي حيثيت جو بهترين مثال آهي. انهيءَ اخبار ۽ رسالي جي ذريعي مولانا صاحب سنڌ جي ديني، علمي، سماجي ۽ سياسي، فلاح ۽ بهبود بابت هر هڪ عملي قدم کان سنڌ جي بچي بچي کي واقف ۽ سجاڳ ڪرڻ لاءِ جيڪا ڪوشش ڪئي، انهن کي ڏسي سندس حب الوطنيءَ ۽ علمي بزرگيءَ جو ڏاڪو دل تي چمي وڃي ٿو. مولانا صاحب تيارو ڪتاب پڻ لکيا، جن کي هڪ خاص درجو حاصل آهي. اسلام جو هيءُ خادم، عالم، اديب ۽ مجاهد ماه

جمادي الآخر 1369ھ مطابق اپريل 1950ع ۾ رحلت ڪري وڃي،
حقيقي محبوب سان مليو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- مولانا وفائيءَ جي ننڍپڻ بابت اوهان کي ڪهڙي خبر آهي؟
- 2- مولانا وفائيءَ کي ڪهڙن بزرگن جي ڪچهريءَ مان فيض حاصل ٿيو؟
- 3- مولانا وفائيءَ جا ڪهڙا علمي يادگار موجود آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

اوائلي - جمار - ناماچار - مهياپاري - اڳري - ڌاڪو

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

ڪمال		ولادت	
انتها		والد	
اعليٰ		خلاف	
گهٽ		خادم	

مائي خيري

سنڌ جي مسلمانن ۾ ڪي عورتون اهڙيون به ٿي گذريون آهن، جيڪي خير جي ڪمن ۾ مردن کان به گوءَ ڪڍي ويون آهن. مائي خيري به انهن سخي ۽ درياءَ دل عورتن مان هڪ هئي. جنهن جو نالو اڄ سُوڌو پيو ڳائجي. هيءَ بيبي صاحبہ مرحوم مير صوبدار خان شهيد جي راڻي هئي.

سندس اصل نالو بيبي خيرالنساء هو. هن پنهنجي حياتيءَ ۾ ايترا ته خير جا ڪم ڪيا جو کيس سڀ سڏيندا ئي ”مائي خيري“ هئا. هوءَ ننڍي هوندي کان وٺي ڏاڍي ذهين ۽ هوشيار هئي. کيس علم سان نهايت گهڻو چاهه هو. ميرن جي حڪومت ۾ فارسيءَ ۽ عربيءَ جي تعليم رائج هئي. بيبي صاحبہ نهايت لائق ۽ پرهيزگار استادن جي نظرداريءَ هيٺ

تعليم ورتي. ٿوري ئي وقت ۾ هن قرآن شريف پورو ڪري ورتو.

ان کان پوءِ هن فارسيءَ ۽ عربيءَ جي تعليم وٺڻ شروع ڪئي؛ جنهن ۾ چڱي لياقت حاصل ڪيائين. هوءَ سخي ۽ ديندار انسانن جي احوالن پڙهڻ ۾ گهڻي دلچسپي وٺندي هئي ۽ ديني علم سان ڏاڍي محبت هوندي هُئس. هوءَ نهايت رحمدل ۽ نيڪ هئي. پاڻ هر سال ڏاڍي خبرداريءَ سان زڪوات ڪيندي هئي. جيڪا غريبن ۽ مسڪينن کي گهر ويني ڏياري موڪليندي هئي. چوندي هئي ته ”الله تعاليٰ اسان جي دولت ۾ غريبن جو حصو مقرر ڪيو آهي، جيڪو کين ضرور ڏيڻ گهرجي.“

هن کي خيرات ڪرڻ ۾ ڏاڍي خوشي ٿيندي هئي. ڪيترن ئي ٻيڙين، معذور ۽ بيواهه عورتن لاءِ ماهوار وظيفا مقرر ڪري ڇڏيا هئائين، جيڪي پڻ کين گهر ويني موڪلي ڏيندي هئي. ڪڏهن به ڪنهن سواليءَ کي خالي نه موٽايائين، حڪومت ۽ دولت هوندي به پاڻ سادگي پسند ڪندي هئي. سادو کائيندي هئي ۽ سادو هندائيندي هئي. وڏائيءَ جو ته وٽس نالو به ڪونه هو.

غريبن سان گڏ ويهڻ ۾ کيس پنهنجي اميري ۽ وڏ ماڻهپي جو ڪڏهن به خيال ڪونه ٿيندو هو. غريبن ۽ گهرجائو عورتن کي ڪنهن به وقت وٽس اچڻ ويڃڻ جي روڪ ٽوڪ ڪونه هئي. سندس خير جا دروازا مسڪينن لاءِ هر وقت کليل رهندا هئا. کيس مسجدن ۽ مدرسن ٺهرائڻ جو به ڏاڍو شوق هوندو هو. جدا جدا ڳوٺن ۽ شهرن ۾ هن ڪيتريون ئي مسجدون تعمير ڪرايون ۽ ڪوهه کوتايا. حيدرآباد ۾ هڪ ڦٻائين

مسجد شريف جوڙايائين، جا فقير جي پڙ ۾ اچ سوڌو ”مائي خيريءَ واري مسجد“ سڏجي ٿي.

هُن مسجد سان لاڳو، هڪ ديني مدرسو پڻ قائم ڪيو، جنهن جو سمورو خرچ پاڻ پريندي هئي. جيڪي طالب علم انهيءَ مدرسي ۾ پڙهندا هئا، انهن جو کاڌو پيتو، ڪپڙو لتو ۽ ٻيو خرچ وغيره سندس ذمي هوندو هو. مدرسي جي مُعلمن، بلڪ سندن ڪُتنبن جو سمورو خرچ به پنهنجي هُڙان ڏيندي هئي. ان کان سواءِ قرضدارن جا قرض ادا ڪرڻ، غريبن ۽ نادارن کي شادي مُراڌيءَ مهل مدد ڪرڻ، لاوارثن جي ڪفن دفن جو انتظام ڪرڻ ۽ اهڙن ٻين ڀلي جي ڪمن جو خاص خيال هوندو هئس. اڄ اهڙيون عورتون تمام گهٽ آهن جيڪي بيبي خيريءَ جي نقش قدم تي هلنديون هونديون!

دنيا جي شان ۽ شوڪت، دولت ۽ عزت کي جٽاءُ ڪونهي. مرڻ وقت ڪوبه پاڻ سان اهي شيون کڻي ڪونه ويندو. تنهنڪري هر هڪ سرنديءَ واري کي گهرجي ته حياتيءَ ۾ اهڙا چڱائيءَ جا ڪم ڪري، جو مرڻ بعد سندس نيڪ نامي ٿئي.

هيءَ نيڪوڪار بيبي، تاريخ پهرين ماه رمضان المبارڪ سن 1272ھ جي آڌيءَ رات جو هن فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويئي؛ پر سندس نالو اڃا پيو ڳائجي. سندس وفات ڪري سنڌ جي هر هڪ ماڻهو ۽ خاص طور حيدرآباد جي عوام کي ڏاڍو صدمو رسيو. اُها اک نه هئي، جنهن سندس وفات تي ڳوڙها نه ڳاڙيا. سندس جنازي سان بي انداز ماڻهو روئندا ٿي هليا. کيس هالا جي ڀرسان خداآباد ۾ دفنايو ويو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- مائي خيريءَ جي حياتيءَ جو مختصر احوال ٻڌايو؟
- 2- مائي خيرِي ڪهڙا ڪهڙا خير جا ڪم ڪيا؟
- 3- حيدرآباد ۾ سندس ڪهڙو يادگار آهي؟
- 4- سرنديءَ وارن مردن خواه عورتن کي سندس حياتيءَ مان ڪهڙو سبق سکڻ گهرجي؟
- 5- مائي خيرِيءَ ڪڏهن وفات ڪئي؟
- 6- سندس مقبرو ڪٿي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

رائج - معذور - گهرجائو - طالب علم - نقش قدم
جٽاءُ - نيڪ نامي - لاڏاڻو.

(ج) هيٺين اصطلاحن جي سمجهاڻي لکو:

گوءَ ڪٿي وڃڻ - نالو ڳائجڻ - نقش قدم تي هلڻ - سوالِي
خالي نه موتائڻ - هٿان ڏيڻ.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

سخي	اميري		
نيڪ	پلي		
ڳليل	خاص		
خوشي	مرڻ		
ڳوٺن	عوام		

هُنر دولت آهي

هڪڙي ڳوٺ ۾ هڪ بيواهه رهندي هئي. کيس هڪڙو پُٽ هو. هن سوچيو ته پنهنجي پُٽ کي ڪو هنر سيکارجي. اهو سوچي هُو پنهنجي پُٽ کي شهر وٺي آئي. شهر ۾ هڪ واڍي کي ڏٺائين، جنهن واهولي سان ڪاٺ جا چوڏا پئي لڌا. ڪاٺ کي هن اهڙو ته لُسو ڪري ڇڏيو، جو ان تان ماکوڙي به ترڪي ٿي وئي.

مائي اهو لقاءُ ڏسي سمجهي وئي ته هي ته ڪو وڏو ڪاريگر ٿو ڏسجي. سو هُو پنهنجي پُٽ کي اُن واڍي وٽ وٺي آئي ۽ ان کي چيائين ته ڀلائي ڪري هن کي هنر سيکار! واڍي هن کي چيو ته منهنجو هڪ شرط آهي. آءُ رات جو چوڪري کي هن ڪوٺيءَ ۾ بند ڪندس، جيڪڏهن صبح تائين چوڪرو جيئرو هوندو، ته پوءِ آءُ کيس شاگرد ڪندس. مائيءَ به الله جو آسرو ڪري پُٽ کي واڍي جي حوالي ڪيو. واڍي چوڪري کي ان ڪوٺيءَ ۾ بند ڪري ڇڏيو.

اها ڪوٺي اهڙي هئي، جو اُن ۾ رات جو ڏاڍو سِيءُ پوندو هو. سِيءَ کان بچڻ لاءِ ڪوٺيءَ ۾ ڪوبه بندوبست ڪونه هو، اڃا ٿوري دير مس ٿي ته چوڪري کي اچي سِيءَ ورايو. چوڪري سِيءَ کان بچڻ لاءِ ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر سِيءَ گهٽ نه ٿيو. ڪوٺيءَ جي وچ تي هڪ وڏو ٿڙ پيو هو. هو سڄي رات ٿڙ کي اُٿلائيندو پُٿلائيندو رهيو. ائين هُن جو جسم گرم رهيو. صبح جو جيئن ئي واڍي ڪوٺي کولي، ته چوڪرو

جيئرو ڏنائين. پوءِ اُن کي پنهنجو شاگرد ڪيائين ۽ پنهنجو سمورو هنر کيس سيکاريائين. چوڪري جڏهن هنر سکي ورتو، تڏهن وائي کيس موڪل ڏني ته ٻچا، هاڻي وڃي روزگار ڪر ۽ سُکيو گذار.

چوڪرو هلندو هلندو هڪڙي رڻ ۾ پهتو. اُتي اُن جا هڏا پيل ڏنائين. هو به اوزار ڪڍي پنهنجو هنر آزمائڻ لڳو. انهن هڏن مان هن پاڻ ڏيڍ چانور ٺاهيا. اُهي چانور هڙ ۾ ٻڌي وري اُتي هليو.

هلندو هلندو اچي هڪ بادشاهيءَ ۾ پهتو. اُتي جي شهزاديءَ اعلان ڪرايو هو، ته جنهن جو هنر اُن کي پسند ايندو، انهيءَ سان هوءَ شادي ڪندي؛ پر جيڪڏهن شهزاديءَ کي اُن جو هنر نه وڻيو، ته پوءِ ان جو سمورو سامان ضبط ڪري، کيس غلام بڻايو ويندو. شهزاديءَ جي ٻانهيءَ اهو سمورو احوال انهيءَ چوڪري کي ٻڌايو. چوڪري هڙ مان چانور ڪڍي ٻانهيءَ کي ڏنا ۽ چيائين ته هي چانور مون کي رڌي موڪليو.

ٻانهيءَ اُهي چانور شهزاديءَ کي آڻي ڏنا. شهزادي پنهنجي مهمانن لاءِ کاڌو پاڻ تيار ڪندي هئي. سو اهي چانور به هوءَ پاڻ رڌڻ لڳي؛ پر اُهي اصلي چانور ته هئا ڪونه، جو رڌجن. شهزادي چانورن کي ڳاڙڻ جا وڏا جتن ڪيا، پر چانور رڌجن ئي نه! نيٺ شهزاديءَ چوڪري کي گهرايو ۽ هن کان پڇيائين، ته هي ڪهڙا چانور آهن؟ جيڪي رڌجن ئي نٿا! ان تي چوڪري شهزاديءَ کي سڄي ڳالهه ٻڌائي.

شهزاديءَ کي چوڪري جو هنر پسند آيو. ڪجهه وقت

کان پوءِ ٻنهي جي ڌام ڌوم سان شادي ٿي. چوڪري پنهنجي ماءُ کي به گهرائي ورتو ۽ سڀئي خوش گذارڻ لڳا. سياڻن سچ چيو آهي ته ”هنر دولت آهي.“ هنر جي دولت جنهن به ماڻهوءَ وٽ هوندي، اهو ڪڏهن به بڪ نه مرندي.
(تلخيص: ڊاڪٽر سحرآمدا)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- بيواهه پنهنجي پُٽ کي هنر سيکارڻ لاءِ ڪٿي وٺي وئي؟
- 2- هوءَ پنهنجي پُٽ کي ڪهڙي ڪاريگر وٽ وٺي وئي؟
- 3- واڍي مائيءَ کي ڪهڙو شرط ٻڌايو؟
- 4- چوڪري اُن جي هڏن مان ڇا ٺاهيا؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

هڙ - ضبط - لقاء - جيئرو - رڻ - جتن.

(ج) هن سبق ۾ هڪڙي هنرمند (واڍي) جو ذڪر آهي، توهان ٻين هنرمندن جا نالا لکي ڏيکاريو.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ڪراچي، سنڌ.

1 جنوري 2024ع

شال خوش هجو.

پيارا دوست غلام رضا

السلام عليڪم.

الله تعاليٰ جي مھر سان اسان ڏانهن سڀ خير آهي، اميد
ته توهان ڏانهن به سڀ خير هوندو. سڀ کان پهريائين توهان کي
نئين سال جون مبارڪون هجن. شال نئون سال توهان جي
زندگيءَ ۾ خوشيون ۽ ڪاميابيون کڻي اچي. آمين.
گذريل موڪلن ۾ اسين توهان وٽ لاڙڪاڻي گهمڻ آيا
هئاسين. سچ ته اهو آهي ته لاڙڪاڻي جهڙي تاريخي ۽ تهذيبي
شهر ۾ گذريل گهڙيون اسان کان وسري نه سگهيو آھن. سنڌ
جي قديم آثار واري شهر 'موهن جو دڙو' کي ڏسڻ جو پهريون
پيرو موقعو مليو. آءُ ته انهيءَ قديم شهر کي ڏسي حيران ٿي
ويس! ڪيڏي نه سهڻي سٽاءُ سان اهو شهر ٺاهيو ويو هو.
پڪيون گهٽيون، پڪا گهر، پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ پڪيون ۽
ڍڪيل ناليون؛ هر طبقي لاءِ ڌار ڌار پاڙا! هن سرزمين جا
ماڻهو پنج هزار ورهيه اڳ به ڪيڏا نه ڏاها هئا. انهن پنهنجي
شهر کي ڪيڏي نه سهڻي ترتيب سان اڏايو هو! موهن جي دڙي
جي پيٽ ۾ اسين اڄ به پنهنجا شهر ٿا ڏسون، ته اسان کي ڏاڍي

ڳڻتي ٿي ٿئي. انهن شهرن جي آدمشماري ڏينهن ڏينهن وڌندي پئي وڃي. انهيءَ ڪري اسان جي شهرن جا مسئلا به وڃن ٿا وڌندا. صفائي، ٿرٿفڪ، رهائش ۽ روزگار جي مسئلن اسان جي شهري زندگيءَ تي ڏاڍو خراب اثر وڌو آهي.

پيارا دوست خط طويل ٿيندو ٿو وڃي. ڳالهين ته اڃا به گهڻيون آهن، ها، ’پير جي ڳوٺ‘ نيرن ۾ ڇانورن جي ماني، مڪڻ، ماڪي ۽ لسي مون کي اڃا نه وسري آهي.

توهان مون ڏانهن جيڪي سنڌي ڪتاب موڪليا آهن، مون انهن جو گهرو اڀياس ڪيو آهي. انهيءَ لاءِ مان توهان جو ڏاڍو ٿورائتو آهيان. هاڻي منهنجي سنڌي سُني ٿي وئي آهي. انهيءَ جو ثبوت منهنجو هيءُ خط آهي.

توهان ڪراچيءَ ڪڏهن ٿا اچو؟ ڇاڇا سائينءَ کي اسان جا سلام ڏجو.

توهان جو دوست

سجاد علي

ڏانهن.

غلام رضا

لاهورِي محلو، لاڙڪاڻو سنڌ.

مشق

ياد رکو ته:

1- خط لکڻ جي شروعات ”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ“ سان ڪئي ويندي آهي.

2- پنهنجي ائڊريس خط جي ساڄي پاسي لکڻ گهرجي.

3- جنهن ڏانهن خط لکيو آهي، ان جي مخاطب ٿيڻ واري ڀاڱي کي 'سرو' چئبو آهي.

4- خط جي جنهن ڀاڱي ۾ حال احوال ڏنو آهي، ان کي عبارت چئبو آهي.

(ب) توهان پنهنجي دوست کي خط لکي ڪيس امتحان ۾ پاس ٿيڻ جون مبارڪون ڏيو.

(ج) لفظ ٺاهيو، جيئن: لکڻ مان لکبو.

..... سڪڻ مان
..... پڙهڻ مان
..... هلڻ مان
..... چوڻ مان
..... اچڻ مان
..... وڃڻ مان

(د) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

مهر - پيرو - سٺاءُ - پاڙا - ڳڻتي - طويل - ٿورائتو.

(ه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

پڪيون		نئون	
شهر		ڪاميابيون	
خراب		قديم	

بين الاقوامي عدالت

جڏهن ٻن ماڻهن يا جماعتن جي وچ ۾ ڪنهن ڳالهه تان تڪرار ٿي پوندو آهي، تڏهن انهن جي آڏو، انهيءَ تڪرار جي نبيري جا ٻه رستا هوندا آهن: هڪڙو ڏاڍا ۽ ويڙهه جو ۽ ٻيو انصاف ۽ صلح جو. ساڳيءَ ريت ٻن ملڪن يا ملڪن جي جماعتن جا تڪرار به جنگ يا امن ذريعي نبيريا ويندا آهن؛ پر جيئن ته ويڙهه ۽ جنگ ۾ نه رڳو جان ۽ مال جو تمام گهڻو نقصان ٿيندو آهي ۽ فيصلو به انصاف جي بنياد تي نه، پر طاقت جي بنياد تي ٿيندو آهي. انڪري سڌريل ماڻهو ۽ ملڪ عام طرح انهيءَ رستي کان پاسو ڪندا آهن ۽ ڪوشش ڪندا آهن، ته نبيرو انصاف ۽ امن جي بنياد تي ٿئي.

انصاف ۽ امن واري نبيري لاءِ ڌريون يا ته پاڻ ۾ ڳالهائينديون آهن يا ڪنهن ٻيءَ ڌر کي وچ ۾ وجهنديون آهن. ٻيءَ حالت ۾ وڃي عدالت جو در ڪڙڪائينديون آهن.

فردن ۽ جماعتن جي تڪرارن جو نبيرو ته ان ملڪ جون عدالتون ڪنديون آهن، جتي اهي فرد ۽ جماعتون رهندڙ هونديون آهن؛ پر ملڪ جا پاڻ ۾ تڪرار هڪ عالمي عدالت نبيريندي آهي، جنهن کي ”انصاف جي بين الاقوامي عدالت“ سڏجي ٿو. هيءَ عدالت، گڏيل قومن واري اداري طرفان ”بين الاقوامي انصاف جي دائمي عدالت“ جي جاءِ تي قائم ڪيل آهي.

دائمي عدالت قومن جي انجمن طرفان 1921ع ۾ برپا

ڪئي وئي. ٻيءَ عالمي جنگ کان پوءِ ”قومن جي انجمن“ کي توڙي ”گڏيل قومن جو ادارو“ ٺاهيو ويو. تڏهن دائمي عدالت کي ختم ڪري بين الاقوامي عدالت جوڙي ويئي. انهيءَ عدالت جو پهريون اجلاس اپريل ۽ مئي 1946ع ۾ ٿيو.

هن عدالت ۾ پندرهن جج آهن. جن کي گڏيل قومن جي جنرل اسيمبلي ۽ سلامتي ڪائونسل نون ورهين جي عرصي لاءِ چونڊيندي آهي. جيڪا جاءِ ڪنهن جج جي گذاري وڃڻ يا ڪنهن ٻئي سبب جي ڪري خالي ٿيندي آهي، سا ان جج جي رهيل مدي لاءِ پري ويندي آهي. جن ججن جي ايامڪاريءَ جو مدو پورو ٿي ويندو آهي، سي ٻيهر چونڊجي سگهجن ٿا.

هن ڪورٽ جو صدر مقام هالينڊ جي شهر هئگ ۾ آهي؛ پر ڪورٽ چاهي ته ڪٿي به اجلاس ڪري سگهي ٿي. ڪورٽ جي دستور هيٺ ان کي عدالتي موڪلڻ وارا ڏينهن ڇڏي، باقي سڄو سال کليل رهڻو آهي. پنهنجي ڪم ڪار ۾ اها بلڪل خود مختيار آهي. اُن جا جج پاڻ منجهان ڪن به ٻن جڻن کي عدالت جو صدر ۽ نائب صدر ڪري چونڊيندا آهن. رجسٽرار، ٻيا عملدار ۽ هيٺيون عملو به هو پاڻ مقرر ڪندا آهن. صدر ۽ رجسٽرار کي هئگ ۾ رهڻو پوندو آهي.

هيءَ ڪورٽ گڏيل قومن واري اداري جي فقط اهڙن ميمبرن ملڪن جا ڪيس ٻڌندي آهي، جن ان جي دستور کي قبول ڪيو هوندو. جيڪي ملڪ گڏيل قومن جا ميمبر نه آهن، پر هن عدالت جي دستور کي قبول ڪن ٿا ۽ ان جي فيصلن

سان ٻڌل رهڻ جو اقرار ڪن ٿا، سي پڻ پنهنجا تڪرار ان کان
نبيرائي سگهن ٿا.

ڪورٽن جي فيصلي جي پوئواري نه ٿئي ته انهن جو
هيجڻ، نه هيجڻ برابر آهي. قومي ڪورٽون جيئن ته خود ملڪي
حڪومت جو اهم حصو هونديون آهن، انڪري اهي پنهنجي
فيصلن جي پوئواري ڪرائڻ جو اختيار رکن ٿيون؛ پر بين
الاقوامي عدالت ڪنهن حڪومت جو حصو نه آهي، انڪري ان
کي پنهنجن فيصلن جي پوئواري ڪرائڻ جي ڪا طاقت نه آهي.
اها هر ميمبر ملڪ جي اخلاقي جوابداري آهي ته اهو انهيءَ
عدالت جي فيصلن سان ٻڌل رهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- بين الاقوامي عدالت ڪهڙا ڪهڙا ڪم ڪندي آهي؟
- 2- ڪهڙا ملڪ بين الاقوامي عدالت کان پنهنجا تڪرار نبيرائي
سگهن ٿا؟
- 3- بين الاقوامي عدالت جي ججن جي چونڊ ڪهڙي ريت ٿيندي
آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ويڙھ - تڪرار - نبيرو - دائمي - جوڙي - مدي.

(ج) هيٺ ڏنل لفظن مان هر هڪ جون ٽي معنائون ڏنل آهن، اوهان درست معنيٰ تي (✓) جو نشان هڻو:

- 1- جنگ لفظ جي معنيٰ آهي
(محبت - لڙائي - صلح)
- 2- نقصان لفظ جي معنيٰ آهي
(نفعو - ٽوڻو - ڏنڊ)
- 3- سڄو لفظ جي معنيٰ آهي
(اڏورو - اڻ پورو - ثابت)

(د) هيٺين لفظن آڏو انهن جا ضد لکو:

تڪرار	شهر		
جنگ	سڄو		
نقصان	گليل		
خالي	ملڪي		

(ه) اهڙا حرف جيڪي ٻن لفظن يا جملن کي ڳنڍين ٿا، تن کي حرف جملو چئبو آهي، جيئن: ته، پر، يا، ۽ وغيره، توهين اهي حرف پنهنجي جملن ۾ ڪم آڻيو.

اجرڪ

اجرڪ سنڌ جي ثقافت جي سُڃاڻ ۽ سوکڙي آهي. آثارن ۽ اُھڃاڻن مان معلوم ٿئي ٿو، ته سنڌ ۾ اجرڪ جي تياري ۽ استعمال قديم زماني کان هلندو پيو اچي. موهن جي دڙي مان پروھت جي جيڪا مورتِي ملي آهي، انهيءَ کي هڪ چادر اوڍيل آهي. انهيءَ چادر اوڍڻ جو ڍنگ ۽ ڊزائين به هاڻوڪي ڪڪر واري اجرڪ سان ملندڙ آهي.

عربن اجرڪ کي ”ازرق“ جي نالي سان سڏيو آهي. ازرق جي معنيٰ آهي نيرو رنگ. اجرڪ جي ٿر ۾ نيرو رنگ زياده استعمال ٿيندو آهي. اهو به چيو وڃي ٿو ته ٻنهي جهانن جا سردار حضرت مُحَمَّد رسول الله حَاتِمُ النَّبِيِّينَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ جن جيڪا چادر اوڍيندا هئا، اها اجرڪ هئي.

اجرڪ جي تياري ۽ چُرائي سنڌ جو خاص هُنر آهي. ان جي تياريءَ ۾ وڏي محنت ۽ مهارت جي ضرورت آهي. ان جو اندازو انهيءَ مان لڳائي سگهجي ٿو، ته اجرڪ چوڏهن مختلف مرحلن مان گذري مڪمل ٿئي ٿي. اجرڪ جي چُر جا وري پنج مرحلا آهن. هر هڪ مرحلي ۾ مختلف پُور يا ٺِٺا لڳندا آهن ۽ اجرڪ جي مڪمل ٿيڻ تائين اٽڪل پنجويهه سَو پيرا پُور لڳن ٿا. انهيءَ کان سواءِ اجرڪ جي تياريءَ ۾ اٽڪل سورهن مصالحا استعمال ٿين ٿا. ڊزائين ۽ رنگ جي لحاظ کان اجرڪ جا قسم

ڏهن کان مٿي آهن ۽ انهن جا نالا به الڳ الڳ آهن. اجرڪ گهڻو ڪري لاڙ وارن شهرن ۾ نهي ٿي. جهڙوڪ: نصرپور، ٽنڊو محمد خان، ڪيبر، سيڪاٽ، مٽياري، هالا، پٽ شاهه، ماتلي، اُتر واري حصي ۾ سکر ۾ اجرڪ نهي ٿي. اڳي ٽڪڙ ۽ مانجهند ۾ به اجرڪ ٺهندي هئي، پر اهي مرڪز ڪڏهوڪو بند ٿي ويا آهن. رنگن جي لحاظ کان اجرڪ جا گهڻو ڪري چار رنگ ٿيندا آهن: اڇو، ڪارو، ڳاڙهو ۽ نيرو. ڳاڙهو رنگ ڪڏهن هلڪو هوندو آهي، ڪڏهن ڳوڙهو، ته ڪڏهن وري ڳاڙهو-ناسي ٿي ويندو آهي. اجرڪ جي زمين يا تر جو رنگ ڳاڙهو يا نيرو هوندو آهي، ليڪا ۽ چٽ-ڪارا هوندا آهن ته ڦلڙيون وري اڇيون هونديون آهن.

اجرڪ لاءِ هرڪ يا پاپلين جو ڪپڙو استعمال ٿيندو آهي. موجوده دور ۾ اجرڪ مان ٽايون، شرٽون، اسڪرٽ، پٽڙا، زانا چولا ۽ سلوارون به ٺاهيون وڃن ٿيون. انهيءَ کان سواءِ درن ۽ درين جا پردا، ڪُشن ڪور، ميز پوش به اجرڪ مان ٺاهجن ٿا. اجرڪ جي مقبوليت جو اندازو ان مان به لڳائي سگهجي ٿو، ته ڪپڙي جي ڪارخانن ۾ به اجرڪ جي ڊزائين تي پورا ٽاڪيا تيار ڪيا وڃن ٿا. انهن ۾ ريشمي ۽ سنهو ڪپڙو به اچي وڃي ٿو، پر جيڪا سونهن اصل اجرڪ ۾ آهي، اها نقلي اجرڪ ۾ ڪٿي!

اجرڪ ننڍا توڙي وڏا، عورتون توڙي مرد پهرين ٿا. اجرڪ هر موسم ۾ پھري سگھجي ٿي. اها اونھاري ۾ ٿڌي ۽ سياري ۾ گرم محسوس ٿيندي آهي.

اجرڪ سنڌ جي ثقافت جي هڪ اهم علامت آهي. اجرڪ جيئن مختلف مرحلن مان گذري ٿي، بلڪل ائين ئي زندگيءَ جي مختلف مرحلن ۾ اجرڪ جو استعمال ٿئي ٿو. عام زندگيءَ ۾ ته اجرڪ جو استعمال آهي ئي آهي، پر خاص موقعن تي پنهنجي محبت ۽ عقيدت جو سهڻي ۾ سهڻو اظهار اجرڪ کان وڌيڪ ٻيو ڪوبه ڪونهي! جيڪڏهن ڪنهن مهمان کي ماڻ ڏيڻو هوندو آهي، ته ان کي اجرڪ اوڍائي ويندي آهي. اسان جي زندگيءَ ۾ اجرڪ جي عمل دخل جو اندازو ان مان به لڳائي سگهجي ٿو، ته پنهنجي پياري دوست يا عزيز جي مرڻ کان پوءِ ان جي ميت تي به اجرڪ وڌي ويندي آهي.

اجرڪ نه رڳو سنڌ ۽ پاڪستان ۾ مقبول آهي، بلڪه ان جي مقبوليت سنڌ ۽ پاڪستان جون سرحدون ٽپي ڏيساڻو ۾ به پهچي چڪي آهي. ڏيساڻو جي دوستن کي ڏيڻ لاءِ اجرڪ کان وڌيڪ بهتر ٻي ڪابه سوکڙي نه آهي.

(ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- سنڌ جي ثقافت جي اهم سوکڙي ڪهڙي آهي؟
- 2- اجرڪ کي عربن ۾ ڪهڙي نالي سان سڏيو ويندو آهي؟
- 3- اجرڪ ڪيترن مختلف مرحلن مان گذري مڪمل ٿئي ٿي؟
- 4- ڌڙائين ۽ رنگ جي لحاظ کان اجرڪ جا گهڻا قسم آهن؟
- 5- اجرڪ سنڌ جي ڪهڙن شهرن ۾ ٺهي ٿي؟
- 6- اجرڪ جا ڪهڙا چار رنگ ٿيندا آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سُڃاڻ - سوکڙي - اهڃاڻ - ڍنگ - ماڻ - ڏيساور.

(ج) هيٺين لفظن جا واحد ۽ جمع لکو:

اجرڪ - مورتيون - چادر - علامتون - هلڪا - ڪپڙو - سنڀا - ڳاڙهو.

(د) هن سبق ۾ چئن رنگن جا نالا ڏنا ويا آهن، توهين انهن کان سواءِ ٻين رنگن جا نالا لکو.

(هه) هن سبق ۾ سنڌ جي ڪجهه شهرن جا نالا ڏنا ويا آهن، توهين انهن کان سواءِ سنڌ جي ٻين ڪن به پنجن شهرن جا نالا لکو.

(و) هن سبق ۾ ٻن موسمن ”اونهاري“ ۽ ”سياري“ جا نالا آيا آهن، توهين ٻين موسمن جا نالا لکو.

(ز) ضمير اهو لفظ آهي، جيڪو اسم بدران ڪم اچي ٿو، جيئن ”آءُ“ ”تون“ ”هو“ وغيره. توهين انهن لفظن کي پنهنجي جملن ۾ ڪم آڻيو.

ميرن جي دربار

سنڌ ۾ جڏهن ميرن جي حڪومت هئي، تڏهن مير مراد علي خان علاج لاءِ سن 1827ع ۾ ميرن ڪڇ مان هڪ انگريز عملدار ڊاڪٽر جيمس برنس، کي گهرايو هو. هن پنهنجي سفرنامي ۾ ميرن جي دربار جي سُونهن ۽ نزاکت جي تعريف ڪئي آهي. هُو لکي ٿو:

تاريخ 20 نومبر تي آءٌ حيدرآباد پهتس، شهر مان لنگهندي مون کي ڏاڍو چهچتو نظر آيو. هُشام ماڻهن جا منهنجي اچڻ جو ٻڌي، مون کي ڏسڻ لاءِ ميڙ ڪري آيا. سڀئي منهنجي ڏوليءَ جي چوڌاري ٿي بيٺا. مرد ته ڇڏيو پر مايون به مون کي ويڙهي ويون. ميرن جي سپاهين ماڻهن کي پوئتي هٽائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر انهن کي يورپي صاحب لوڪ جي مُنهن ڏسڻ تي ايڏي ته دل هئي، جو سپاهين جا ڌڪ سَنائون، پر پُنتي نه هُتيا. آخر جڏهن مان قلعي جي دروازي وٽ آيس، تڏهن مون کي ميرن جي ڪچهريءَ ڏانهن نِيائون.

قلعي ۾ گوڙ ڪونه هو، سانت لڳي پئي هئي. اڃا سنهڙيون گهڻيون لتاڙي رهيس، ته يڪدم هڪ وڏو اڱڻ اڳيان آيو، جتي ڪيترائي سنڌي ماڻهو خوش پوشاڪ وينا هئا. ڀتين تي ڪمانگري چٽ هئا. پٽ تي قسمن قسمن غاليچا ۽ فرش فروش وڇايا پيا هئا.

اڱڻ جي هڪ پاسي وڏن مرغولن سان ٿي دروازا هئا.

جن جي اڳيان سائي ماهوت جا پرڏا ٽنگيل هئا. انهن مان هڪ دروازي وٽ مون کي ميرن جو وزير ۽ هڪ ٻيو عملدار وٺي ويا. اڃا مون هيڏانهن هوڏانهن پئي نهاريو، ته اوچتو ميرن جي خدمتگار اچي منهنجو بوت لائو ۽ پوءِ مون کي ميرن جي منجڻ وٽ وٺي هليا. اتي ڏاڍو عجيب نماءُ ڏسڻ ۾ آيو، جو مون کان ڪڏهن به نه وسرندو. ننڍي هوندي مون الف ليليٰ ۽ ٻين ڪتابن ۾ بادشاهن ۽ حاڪمن جي ڪچهرين جي تجمل ۽ ڏيک جا گهڻا بيان پڙهيا هئا، پر هينئر جو مون پنهنجي اکين سان ايڏي جلويدار ۽ شان شوڪت واري ڪچهري ڏٺي، سو ڏاڍو خوش ٿيس. ڇا ڏسان ته انهيءَ ڪمري ۾ ڏاڍا اڃا ۽ قيمتي ايراني غاليچا وڇايا پيا آهن. هڪڙي پاسي ڪيترا شڪيل ۽ اُچيون پوشاڪون پهريل مير بيٺل آهن ۽ انهن جي وچ ۾ به مکيه مير، مير ڪرم علي خان ۽ مير مراد علي خان، جن تي حڪومت جي پگ هئي، گاديءَ تي چڙهيا ويٺا آهن. گاديءَ تي پٽ ۽ زريءَ جو ڪم ٿيل هو ۽ ان جي چئني ڪُنڊن تي سونا جهاپا ٻڌل هئا. گاديءَ هيٺان هڪ وڏو سوسني بخمل جو گول وهائو رکيل هو، جنهن تي ڪُنڊيءَ جي ڀرت جا سونهري گل هئا. انهن پنهني ميرن جي پاسن کان سندن عزيز خويش وينل هئا، جهڙوڪ: مير صوبدار خان، مير محمد خان ۽ مير مراد علي خان جا پُٽ مير نصير خان ۽ مير نورمحمد خان. انهن کان ٿورو پريرو سندن مامو مير محمد خان ۽ ان جا پُٽ ويٺا هئا.

سڀني ميرن جي پٺيان خدمتگار، جن کي تراريون ۽ ڍالون هيون، سي چڱيون پوشاڪون پهريون بيٺا هئا. هر جاءِ صفائيءَ ۽ سنائيءَ ۾ بي مثال هئي. مان پائيندو هوس ته هندستان جا ڏيهي راجائون، نواب، امير امراءِ ۽ سندن عهددار ۽ خدمتگار پيڪيدار ۽ جرڪندڙ پوشاڪون، قيمتي هٿيار ۽ ٻيو سامان سڙو گهڻو لڳائيندا آهن، پر کين صفائي ۽ نزاکت لاءِ گهڻو قدر ڪونهي.

ڪيترن هندو راجائن جي درٻار ۾ مون ڏٺو هو ته زري زريفت، سون ۽ جواهر جو ڏيک گهڻو هو، پر منجهن ميرن جي درٻار جي صفائيءَ واري ڳالهه ڪانه هئي. ميرن جي درٻار جي صفائي سنائي ايتري هئي جو ڏسي مون کي تعجب وٺي ويو. جڏهن مان درٻار جي صفائي ۾ آيس، تڏهن سڀ مير مون کي اُتي گڏيا. مون کي مير ڪرم علي خان ۽ مير مراد علي خان جي پيرسان ويهاريائون.

پوءِ مون سان فارسيءَ ۾ گفتگو ڪرڻ لڳا. پهريائين خوش خير عافيت پڇي، منهنجي گهڻي مرحبا ڪيائون، پوءِ مير ڪرم علي خان مون کي چيو ته ”توهين اسان جا خاص مهمان آهيو. هر شيءِ توهان لاءِ موجود آهي.“

مٿيون سمورو بيان ڏيکاري ٿو ته سنڌ جا حاڪم مير ڪيڏا نه ستريل، نيڪ خصلت ۽ صفائيءَ ۽ سنائيءَ وارا هئا! جو يورپي عملدار ۽ ٻيا ڌاريا به سندن تعريف ڪرڻ مان نٿا ڍاپن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- ميرن جي دربار جو ذڪر برنس ڪهڙي ڪتاب ۾ ڪيو آهي؟
- 2- ميرن جي دربار جو سٽاءُ ڪهڙي قسم جو هو؟
- 3- ميرن جي پوشاڪ ڪهڙي قسم جي هئي؟
- 4- ميرن جي اخلاق بابت برنس ڇا لکيو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڇهڇٽو - هُشام - سانت - نماءُ - شڪيل.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

تعريف		گل	
مرد		پرپرو	
آخر		ڏيهي	
گوڙ		مهمان	
اڇا		ڌاريا	

(د) هيٺئين جملي مان ضمير ڳوليو:

آءُ آيس، پر تون نه هئين.

ڪينجهر ڍنڍ

ڪينجهر لفظ جي معنيٰ آهي 'گهٽائي' سنڌي ۾ هڪ اصطلاح آهي ته "ڪينجهر لڳڻ" يعني سرسبز ٿيڻ، آباد ٿيڻ. 'ڪينجهر' ۽ 'سونهري' هڪٻئي جي ڀر ۾ ٻه ڍنڍون هونديون هيون. ڪوٽڙي بئراج ٺهڻ کان پوءِ ڪلري بگهاڙ واه، وهي اچي ڪينجهر ۾ پوندو آهي، انڪري ٻئي ڍنڍون ملي هڪ ٿي ويون آهن. هاڻي رڳو ڪينجهر جو نالو آهي. سونهريءَ جو ڪوبه نالو نشان ڪونهي.

ڪينجهر ۽ سونهريءَ جي نالن بابت هڪ مڪاني روايت آهي، ته ڪينجهر هڪ مڙهو هو ۽ سونل سندس زال هئي. انهن ڍنڍن تي اهي نالا به انهن تان پيا آهن. اها به مڪاني روايت آهي ته ميربحرن جو گندرا قبيلو ڪينجهر ۽ سونل جي اولاد آهي.

ڪينجهر هڪ پراڻي ۽ تاريخي ڍنڍ آهي. سنڌ جي رومانوي داستان نوري ڄام تماچيءَ جو تعلق به هن ڍنڍ سان آهي. حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي به انهيءَ داستان جي حوالي سان 'سُر ڪاموڌ' ۾ ڪينجهر ڍنڍ جو ذڪر ڪيو آهي.

ڪينجهر ڍنڍ نه رڳو تاريخي مڪان طور هڪ يادگار آهي؛ پر سنڌ جي معاشي، سماجي ۽ ثقافتي سطح تي به ان جي هڪ خاص اهميت آهي. معاشي لحاظ کان ڪينجهر ماڻهن لاءِ

روزگار جو هڪ مکيه وسيلو آهي. ساڳئي وقت ڪينجهر جي خوبصورتي ڪيترن ڏيهي ۽ پرڏيهي سياحن کي پاڻ ڇڪيندي آهي! نه رڳو نوري ۽ ڄام تماچيءَ جي داستان جي حوالي سان، پر ڪينجهر پنهنجي سُونهن جي ڪري به ڪلاسيڪل توڙي جديد ساهت جو موضوع رهي آهي.

ڪينجهر جي چوڌاري اڳي وڏيون وڏيون وسنديون ۽ ڳوٺ آباد هئا. جن مان ڪي پاڻيءَ هيٺ اچي ويا. هن وقت جهمپير، هيلايا، چليا ۽ ٻيون وڏيون وسنديون موجود آهن.

ڪينجهر هڪ بهترين تفريح گاهه آهي. تفريح خاطر ايندڙ ماڻهن لاءِ ٻيڙين ۽ لانچن جو بندوبست ڪيل آهي. انهن جي رهائش لاءِ سرڪاري طرح پڪا گهر به ٺهرايا ويا آهن. جيڪي مناسب مساڙ تي ڏنا ويندا آهن. ترڻ، ٻيڙين تي سير ڪرڻ، مڇين جي شڪار جي وندر هت گهڻي آهي. ڪينجهر ڍنڍ مان ساليانو لکين روپين جي مڇي ڦاسائي وڃي ٿي. هتي ٻُوراني، ٻه پُٺڻ، ڪُمر، لوڙهه به ڄام ٿين ٿا.

روزانو سون جي تعداد ۾ ماڻهو پنهنجي ٻارن ٻچن سميت ڪراچي، حيدرآباد ۽ ٻين شهرن کان ڪينجهر تي گهمڻ ايندا آهن. ڪينجهر جي ويجهو جهمپير ۽ امير پير جون درگاهون آهن. نوريءَ جي مرشد، هوندڙي شاهه جي قبر، ڪينجهر ڍنڍ جي وچ ۾ هڪ ٽڪريءَ تي آهي. هن بزرگ جي پيرانديءَ ۾ سنڌ جي راڻي نوريءَ جي قبر آهي. ڪينجهر ڍنڍ تي گهمڻ لاءِ ايندڙ ماڻهو هوندڙي شاهه ۽ نوريءَ جي قبر تي حاضري ضرور ڀريندا آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- ڪينجهر لفظ جي معنيٰ ڇا آهي؟
- 2- ڪينجهر جي ڍنڍ تي اهو نالو ڪيئن پيو؟
- 3- ”ڪينجهر لڳڻ“ اصطلاح جي معنيٰ ڪهڙي آهي؟
- 4- حضرت شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ ڪينجهر جو ذڪر ڪهڙي سُر ۾ ڪيو آهي؟
- 5- نوريءَ جي قبر ڪٿي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

داستان- مکيه- وسيلو- ڏيهي- پرڏيهي- ساهت- وندر.

(ج) هيٺيان خال ڀريو:

- 1- ڪينجهر هڪ پراڻي ۽ تاريخي آهي.
- 2- ڪينجهر جي چوڌاري اڳي وڏيون وسنديون ۽ آباد هئا.
- 3- ڪينجهر هڪ بهترين آهي.
- 4- هتي ٻه، ٻيڻ، ڪُمر، لوڙهه به جام ٿين ٿا.

(د) ’تفريح گاه‘ لفظ، تفريح جي پٺيان گاه، پڇاڙي ملايو ناهيو ويو آهي: ”گاه“ پڇاڙي ملائي اهڙا ٻيا لفظ ناهيو.

(ه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

پراڻي- آباد- پرڏيهي- پڪا- گهڻي- پيراندي.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

سنڌي زبان تمام قديم زبان آهي. آثارن ۽ اهڃاڻن مان معلوم ٿئي ٿو ته آڳاٽي زماني کان ئي سنڌي زبان ۾ علم ادب موجود هو. عربن جي ڪتابن مان معلوم ٿئي ٿو ته عربن جي حڪومت جي دور ۾ قرآن شريف جو سنڌي زبان ۾ ترجمو ٿيو هو. عربن کان پوءِ سومرن جو دور اٽڪل 1050ع کان شروع ٿيو. هن دور جو گهڻو شعر نه مليو آهي؛ پر جيڪي ڪجهه مليو آهي، ان مان معلوم ٿئي ٿو ته ان وقت سنڌي شاعري اوج تي هئي. جنهن ۾ هر قسم جو مضمون بيان ٿيندو هو. روحانيت ۽ اخلاقيات جا سبق به شاعريءَ ذريعي ڏنا ويا هئا. مشهور رومانوي داستانن سسئي پنهنون، عمر مارئي وغيره تي بيت به چيا ويا هئا، ته سنڌ جي سورمن جي سورهياڻيءَ جو ذڪر به بيتن ۾ ڪيو ويو.

سومرن کان پوءِ سمن جو دور شروع ٿيو. هن زماني جو سنڌي شعر به ملي ٿو. هن دور جي ڪيترن ئي سنڌي شاعرن جا نالا ملن ٿا. هن دور جو اهم شاعر قاضي قادن هو، جيڪو سنڌي زبان جو تمام وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. سندس هڪ سَوَ کان وڌيڪ بيت مليا آهن، جن ۾ تصوف ۽ وحدانيت جون ڳالهيون بيان ٿيل آهن.

سمن کان پوءِ ارغونن، ترخانن ۽ مغلن سنڌ تي حڪومت ڪئي. هن دور ۾ اسان کي سنڌي زبان جي ڪيترن

ٺٽي شاعرن جا نالا ملن ٿا. جن مان شاهه عبدالڪريم بلٽيءَ وارو به هڪ وڏو شاعر آهي. سن 1700ع ۾ ٺٽي جي عالم مخدوم ابوالحسن، سنڌي رسم الخط کي باقاعدي صورت ڏني ۽ ”مقدمة الصلوة“ نالي ڪتاب نظم ۾ لکيو. بعد ۾ ٻين به ڪيترن ئي عالمن ڪيترائي مذهبي ڪتاب نظم ۾ لکيا. 1701ع کان اتر سنڌ تي ڪلهوڙن جي حڪومت شروع ٿي. هي دور سنڌي زبان ۾ علم ادب جو سونهري دور سڏجي ٿو. هن دور ۾ اسان کي سنڌي زبان جو عظيم تر شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي (وفات 14 صفر 1165ھ بمطابق 1752ع) ملي ٿو. جنهن جي شعر ۾ فڪر ۽ خيال جي گهرائي ۽ وسعت به آهي، ته فن ۽ زبان جون خوبيون به آهن. شاهه صاحب کان سواءِ هن دور ۾ ٻيا به ڪيترائي سنڌي شاعر ٿي گذريا آهن.

ڪلهوڙن جي حڪومت بعد، سن 1782ع کان ٽالپرن جو دور شروع ٿئي ٿو. هن دور جو عظيم شاعر سچل سرمست آهي. جنهن سنڌي زبان کان سواءِ فارسي، اردو، هندي، سرائڪي ۽ ٻين زبانن ۾ به شعر چيو آهي. رندي ۽ بيباڪي، مستي ۽ ڪيف، دلڪشي ۽ اثر انگيزي سندس ڪلام جون خوبيون آهن. هن دور جو ٻيو وڏو شاعر سيد ثابت علي شاهه (وفات 1810ع) آهي؛ جنهن پهريون ڀيرو سنڌي زبان ۾ مرثيي جو رواج وڌو. هن دور ۾ ٻيا به ڪيترائي شاعر ملن ٿا؛ جن ۾ خليفو نبي بخش لغاري، حمل فقير لغاري، سامي، فتح فقير سومري جا نالا اهم آهن.

سن 1843ع ۾ انگريزن سنڌ فتح ڪئي. هن دور ۾

موجوده الف - ب ٺهي ۽ سنڌي ۾ تعليم عام ٿي ۽ شاعريءَ ترقي ڪئي. ان سان گڏ نثر ۾ به بيشمار ڪتاب لکيا ويا. نوان لاڙا سنڌي ادب ۾ جاءِ وٺندا ويا ۽ ان ۾ وسعت جو سبب بڻيا. هن دور جو عظيم شاعر قادر بخش بيدل (وفات 1872ع) آهي. جنهن جي شعر ۾ تصوف جي اُپٽار ۽ سچل سرمست واري بيباڪي ۽ فڪر جي بلندي آهي. ان کان سواءِ ٻين به ڪيترن شاعرن هن نموني جو شعر چيو؛ هن دور ۾ غزل جا بلند پايه شاعر پيدا ٿيا. جن غزل ۾ حسن ۽ عشق جي بيان سان گڏ تصوف، اخلاقيات، معاشي ۽ معاشرتي حالتن جو ذڪر به آندو. انهن شاعرن مان خليفو گل محمد، فاضل شاه، آخوند محمد قاسم، غلام محمد شاه گدا، مير عبدالحسين سانگي، حافظ حامد، شمس العلماء مرزا قليچ بيگ، ميان علي محمد قادري، حاجي محمود خادم، مير علي نواز ناز ۽ مسرور فقير جا نالا قابلِ ذڪر آهن. غزل کان سواءِ مثنوي، مسدس، رباعي ۽ شعر جي ڪن ٻين صنفن تي به طبع آزمائي ڪئي ويئي.

هن دور ۾ اصلاحي شاعريءَ جو رواج به پيو، شاعريءَ ذريعي مسلمانن کي سجاڳيءَ جو پيغام ڏنو ويو. ان سلسلي ۾ الله بخش ابوجهو، شمس الدين بلبل، فتح محمد سيوهاڻي، محمد هاشم مخلص، غلام احمد نظامي ۽ ٻين شاعرن جا نالا ملن ٿا. اڳتي هلي نثر ۾ تمام گهڻي ترقي ٿي. ڪيترائي ناول ڇپيا. ڊراما، افسانن ۽ مضمونن جا مجموعا شايع ٿيا. تنقيدي ۽ تاريخي مضمون ۽ ڪتاب به لکيا ويا. ڪيتريون ئي اخبارون ۽ رسالا نڪرڻ شروع ٿي ويا، جن سنڌي علم ادب جي ترقيءَ ۽ واڌاري لاءِ گهڻو ڪجهه ڪيو.

نثر نويسن آڏو هڪ مقصد هوندو هو. شروع ۾ هنن سماج جي اصلاح جو مقصد آڏو رکي لکڻ شروع ڪيو. هنن ڪيترائي ناول ۽ ڊراما ٻين زبانن مان ترجمو ڪيا. ان دور جي ليکڪن مان منشي آڌارام ٿانورداس، شمس العلماء مرزا قليچ بيگ، ديوان ڪوڙومل، لالچند امرڏنومل، پيرومل مهرچند ۽ ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ جا نالا قابل ذڪر آهن.

پهرين مهاڀاري لڙائيءَ کان پوءِ سياسي سجاڳيءَ جي لهر آئي ۽ آزاديءَ جي هلچل زور وٺي وئي. انهيءَ ڪري سنڌي ليکڪن سماج جي اصلاح سان گڏ سياسي مقصد ۽ آزاديءَ جي هلچل به پنهنجي سامهون رکي. انهن ليکڪن مان علامه آءِ. آءِ. قاضي، ڊاڪٽر دائودپوٽو، علي خان ابڙو، چينمل پرسرام، ڪشنچند بيوس، پرمانند ميوارام، ليڪراج ڪشنچند عزيز، محمد صديق مسافر، عبدالخالق خليق مورائي، محمد بخش واصف، ڊاڪٽر محمد ابراهيم خليل، حافظ عبدالله بسمل، عثمان علي انصاري، مولانا دين محمد وفائي ۽ پير علي محمد راشديءَ جا نالا ذڪر لائق آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- عربن جي دور ۾ سنڌي ادب جا ڪهڙا اهڃاڻ ملن ٿا؟
- 2- سومرن جي ڌرو جون سنڌي ادب بابت ڪهڙيون ڳالهيون معلوم ٿيون آهن؟
- 3- ڪلهوڙن جي دور کي سنڌي ادب جو سونهري دور چو ٿو سڏيو وڃي؟

- 4- ٽالپرن جي دَور ۾ ڪهڙا مشهور شاعر ٿي گذريا آهن؟
- 5- ثابت علي شاهه ڪهڙي قسم جو شعر چيو آهي؟
- 6- انگريزن جي اوائلي دَور ۾ ڪهڙا ليکڪ ٿي گذريا آهن؟
- 7- اوائلي سنڌي نثر نويس ڪهڙا ٿي گذريا آهن؟

(ب) ڳالهائيندڙ بدران جيڪو ضمير ڪم اچي ٿو، اُن کي ”ضمير متڪلم“ چئبو آهي. هيٺين جملن مان ضمير متڪلم ڳوليو:

(1) آءٌ ايندس (2) مان ويندس (3) اسين پڙهنداسين.

رَڌ پَڇاءُ

چوڪرين کي جتي ٻين هُنرن سيڪارڻ جي ضرورت آهي؟ اُتي اها به لازمي ڳالهه آهي ته کين رَڌ پڇاءُ به سيڪاريو وڃي. انهيءَ جو مطلب اهو آهي ته چوڪرين کي عمدا ۽ عاليشان ڪاڏا رَڌڻ اچن، پر سٺي رَڌ پڇاءُ ڪرڻ واري سٺي چوڪري اها آهي، جنهن ۾ هي ٽي خاصيتون هجن: صفائي، سنڀال ۽ وقت جي پابندي.

ڪاڏي کان پهريائين ضروري ڳالهه صفائي آهي. جيڪڏهن رَڌڻو گندو هوندو ۽ ڪاڏي جا ٿانوَ ميرا هوندا، ته ڪاڏي ڪاٺڻ واري کي ڪراحت ايندي.

رَڌڻو هميشه ٻُهاريل اڇو اُجرو هجي. تنهن کان پوءِ اهو به ڌيان رکجي، ته رَڌڻي کي مهيني ٻن کان پوءِ لڀو ضرور ڏجي. رَڌ پڇاءُ ۽ ڪاڏي پيٽي جي ٿانوَ کي چار سان ملي صاف ڪجي. چار ۾ سٺي يا ميراڻ جذب ٿي وڃن ٿا. پوءِ صاف پاڻيءَ سان انهن کي ڌوئي، خشڪ ڪري صاف ڪپڙي سان اُگهڻ گهرجي. ان لاءِ گدلو يا ميرو ڪپڙو پلجي به استعمال نه ڪجي، نه ته ٿانوَ ملڻ ۽ ڌوئڻ جي محنت اجائي ٿي ويندي ۽ انهن تي وري ميراڻ لڳي ويندي.

رَڌ پڇاءُ ۽ ڪاڏي ڪارائڻ وقت ٿانوَ کي ٻيهر صاف ڪپڙي سان اُگهڻ گهرجي ۽ هٿن کي به ڌوئڻ گهرجي، ڇو جو مٽي ۽ ڌوڙ ٿانوَ ۽ هٿن تي لڳندي رهي ٿي، جنهن کي ڪاڏي جي شين ۾ ملڻ نه ڏجي. صاف ڪرڻ واريون شيون جهڙوڪ:

ڪپڙو وغيره جيڪي هر روز ڪم ۾ اچن، انهن کي روزانو صابن سان ڌوئي سڪائڻ ضروري آهي.

ساڳيءَ طرح اُهي ٿانوَ، جيڪي رڌ پچاءُ ۽ کاڌي پيئي جي استعمال ۾ اچن ٿا، تن کي ڪم پوري ٿيڻ تي صاف ڪرڻ بهتر آهي. اهو ڪم گهڻي وقت لاءِ تاري ڇڏڻ نه گهرجي. ائين ڪرڻ سان ٿانوَ جي قلعي يا چمڪ گهڻو وقت جٽاءُ ڪري ٿي ۽ انهن جي صفائي ۽ رونق هر وقت قائم رهي ٿي. رڌ پچاءُ تي ويهڻ وقت جنهن جنهن شيءِ جي ضرورت هجي، اها اڳوات پاڻ وٽ رکڻ گهرجي. ائين نه ٿئي جو ڀڄي وقت مصالحي ڪڍڻ لاءِ ڊوڙو. پاڻيءَ جي ضرورت پوي، ته اُتي لوڻو پريو ۽ باهه گهٽ ڪرڻي هجي ته چمٽو گوليو.

سُني رڌ پچاءُ لاءِ ٽين ضروري ڳالهه آهي؛ وقت جي پابندي. وقت جو گهڻو خيال رکڻ گهرجي. کاڌو هميشه وقت تي تيار ڪرڻ گهرجي. ائين نه ته ٻار اسڪول لاءِ تيار آهن ۽ مانيءَ لاءِ اتو ڳوهيل ٿي ڪونهي يا ٻار اسڪول مان ٿي موٽي آيا، پر ڳنڍڻ اڃا تيار نه آهي! سڀئي ٻار گوڙ ڪري رهيا هجن ۽ توهين گهٻرائجي وڃو، ته ڇا ڪجي؟ ڇا نه ڪجي! پهريائين ويچارڻ گهرجي ته اڄ ڪهڙي شيءِ رڌبي ۽ کاڌو ڪيڏي مهل تيار ٿي سگهندو. اهڙيءَ ريت وقت جو اندازو ڪري، رڌ پچاءُ تي ويهيو ته ڪڏهن به ڪنهن ڳالهه ۾ اوڀر ڪانه ٿيندي.

کاڌو جيترو گهرجي اوتروئي رڌي اڳيان رکجي. کاڌو ٿورو هوندو ته توهان کي پريشان ٿيڻو پوندو. وڌيڪ هوندو ته

ضايح ٿي ويندو. لوڻ، مرچ ۽ گيهه جو به پورو اندازو هجي. انهن مان ڪابه شيءِ وڌيڪ يا گهٽ هوندي ته ڪاڏو به مزي ٿي ويندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- سُئي رڌ پچاءُ ڪندڙ جون صفون ٻڌايو؟
- 2- رڌ پچاءُ ۽ ڪاڏي پيٽي جا ٿانوَ ڪهڙي ريت صاف ڪرڻ گهرجن؟
- 3- رڌ پچاءُ لاءِ وقت جي پابندي ڪيتري ضروري آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

چار - ڳنڍڻ - ريت - اوڀر.

(ج) ”مار!“ ڪيڏو نه طوفان آهي. هن جملي ۾ ”مار!“ لفظ ڇا جي معنيٰ ٿو ڏيکاري؟

ٻه ته ٻارهن

ارشده ۽ سليم پاڻ ۾ دوست هئا. اُهي پاڙيسري ۽ هم ڪلاسي به هئا. اسڪول به گڏجي ويندا هئا ۽ ساڳي بئنج تي ويهندا هئا. راند به گڏجي کيڏندا هئا، ته اسڪول مان مليل گهر جو ڪم به گڏجي ڪندا هئا. ائين گڏ کيڏندي، پڙهندي ٻنهي مئٽرڪ پاس ڪئي. ارشد مئٽرڪ پاس ڪري شهر پڙهڻ هليو ويو ۽ سليم پنهنجي پيءُ سان بنيون سنڀالڻ لڳو. ارشد گهڻو ئي چاهيو ٿي ته سليم به وڌيڪ پڙهي، پر سليم جي گهر و حالت کيس ان جي اجازت نٿي ڏني. ارشد پڙهي وڏو امتحان پاس ڪري وڏي عهدي تي وڃي پهتو.

نوڪريءَ ۾ بدلي ته ٿيندي رهندي آهي. سو ارشد به ملڪ جي مختلف شهرن ۾ بدلي ٿيندو رهيو. هُو جتي به رهندو هو، اتان پنهنجي ننڍپڻ جي دوست کي باقاعدي خط لکندو رهندو هو. ڪافي عرصي کان سليم وٽان خط اچڻ گهٽجي ويا، پر ارشد پنهنجي دوست کي ڪڏهن به ڪونه وساريو. جيتوڻيڪ هن کي سليم جي خط نه لکڻ تي ڳڻتي ضرور هئي! ارشد جي بدلي پنهنجي ئي ضلعي ۾ ٿي. هُو ڪجهه ڏينهن بعد پنهنجي ڳوٺ ويو.

ارشده، ڳوٺ ۾ پنهنجي اچڻ جو ڪنهن کي به اطلاع ڪونه ڏنو هو. هن سوچيو ته اوچتو ڳوٺ پهچي سليم کي حيران ڪري ڇڏيندو! هو شام جي وقت ڳوٺ پهتو هو ۽ سڌو سليم جي ٻنين

ڏانهن هليو ويو. اُتي ئي هُو ۽ سليم سدائين پاڻ ۾ ملندا هئا ۽ ڪچهري ڪندا هئا. ارشد جيئن ئي اُتي پهتو ته اُتي ويرانِيءَ کان سواءِ ڪجهه به ڪونه هو. ارشد ڳوٺ جي گهٽين مان ٿيندو، سليم جي گهر ڏانهن وڃڻ لڳو. ڳوٺ جي گهٽين ۾ به هن کي اڳين رونق نظر نه آئي. ڳوٺ جي بازار به بند هئي. ارشد جڏهن سليم جي گهر پهتو ته اها گهٽي به ويران لڳي پئي هئي. هن جڏهن سليم جي گهر جو در کڙڪايو، ته پهرين ته ڪوبه جواب ڪونه مليو، پوءِ ڪنهن ڊنل آواز ۾ پڇيو ته ڪير آهي؟ ارشد هڪدم پنهنجي دوست سليم جو آواز سڃاتو. ”اڙي يار آءُ آهيان ارشد.“ سليم هوريان هوريان ڪري دروازو کوليو ۽ ارشد کي چڪي اندر ڪيو.

ارشد ڏٺو ته سليم ڏاڍو گهپرايل هو. پوءِ سليم جڏهن ارشد کي ڳوٺ جي برباديءَ جو احوال ٻڌايو، ته ارشد کي ڏاڍو ڏک ٿيو. ڏاڙيلن ڳوٺ جو سُڪ، امن ۽ خوشيون ختم ڪري ڇڏيون هيون. ماڻهن جي چپن تان مُرڪ گر ٿي ويئي هئي. رات ته رات، پر ڏينهن جو به ماڻهو گهرن مان ٻاهر نڪرڻ ۾ ڊپ محسوس ڪندا هئا.

هاڻي نه هيون اُهي ڪچهريون نه اُهي ميلا ملاڪڙا، نه اُهي رانديون روندليون. ڳوناڻا مڪمل طور ڏاڙيلن جي رحم ڪرم تي هئا. ارشد دل ئي دل ۾ پنهنجي ڳوٺ کي مڪمل تباهيءَ ۽ برباديءَ کان بچائڻ جو فيصلو ڪري ورتو. هن پڪو ارادو ڪيو،

ته هُو هر صورت ۾ پنهنجي ڳوٺ ۾ سڪ، امن ۽ خوشي واپس آڻيندو ۽ جڏهن هن پنهنجو فيصلو سليم کي ٻڌايو، ته سليم سندس ساٿ ڏيڻ جو واعدو ڪيو.

ٻئي ڏينهن ارشد ڳوٺ جي ماڻهن سان ان ڏس ۾ هڪ گڏجاڻي ڪئي ۽ انهن کي چيائين ته ”ٻڌي ۽ ايڪي سان، همت ۽ بهادريءَ سان انسان ڏونگر به ڌاري سگهي ٿو. اسين به هڪ ٻئي جي ساٿ ۽ سهڪار سان ڌاڙيلن جو مقابلو ڪنداسين.“ ارشد جي ڳالهين نوجوانن ۾ جوش ۽ جذبو پيدا ڪري ڇڏيو.

انهيءَ سلسلي ۾ ارشد انتظاميا جي اعليٰ عهديدارن جي گڏجاڻي سڏائي ۽ بدامنيءَ جي خاتمي لاءِ خيالن جي ڏي وٺ ڪئي. ان کان پوءِ انتظاميا ۽ ڳوٺاڻن جي گڏيل ميٽنگ ڪئي وئي. جنهن ۾ ڌاڙيلن جي خاتمي جي حڪمت عملي جوڙي وئي ۽ ان وقت کان ئي ان تي عمل شروع ٿي ويو. هڪڙي ڏينهن هنن کي ڌاڙيلن جي چُرپُر جو پڪو اطلاع مليو، پوليس ۽ هٿياربند ڳوٺاڻا اوچتو وڃي ڌاڙيلن تي ڪڙڪيا. ڏاڍو سخت مقابلو ٿيو.

مقابلي ۾ هڪ ڌاڙيل مري ويو ۽ ٻيا هٿيار ڦٽا ڪري پيش پيا. انهيءَ مقابلي ۾ سليم به زخمي ٿي پيو هو. ارشد ان کي ڪٿائي شهر جي اسپتال ۾ داخل ڪرايو. سليم جو ڪافي رت وهي چڪو هو ۽ بيهوش هو. ارشد، سليم کي رت ڏنو ۽ الله تعاليٰ کان پنهنجي دوست جي زندگيءَ جون دعائون گهرڻ لڳو.

صبح ٿيڻ وارو هو. ٿڌي ٿڌي هيرَ پئي گهلي، پکين جي
 مٿڙن آوازن تي سليم جي اک ڳلي پئي ۽ هُن ڏٺو ته سندس
 دوست ارشد هن جي سامهون بيٺو مُرڪي رهيو هو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- سليم وڌيڪ ڇو نه پڙهي سگهيو؟
- 2- ارشد جڏهن ڳوٺ پهچي، ٻنين تي پهتو ته اُتي ڇا ڏٺائين؟
- 3- ڳوٺ جي تباهي ڏسي ارشد دل ۾ ڪهڙو فيصلو ڪيو؟
- 4- سليم ۽ ارشد ڌاڙيلن جو خاتمو ڪيئن آندو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڳڻتي - هوريان - ٻڌي - ڏونگر - سهڪار - هير.

(ج) هن سبق ۾ ڪجهه ٻٽا لفظ آيا آهن، جيئن ”هوريان“
 هوريان“ توهين سبق مان ڪجهه اهڙا ٻيا ٻٽا لفظ
 لکي ڏيکاريو.

(د) هيٺين غلط جملن کي صحيح ڪري لکو:

- 1- هن ڪتابون پڙهيون.
- 2- مون آواز سڃاتي.
- 3- سيني ۾ دل ڌڙڪيو.
- 4- اڄ موسم سٺو آهي.

نصرپور

نصرپور سنڌ جي جھونن تاريخي، علمي ۽ هنري شهرن مان هڪ آهي. نصرپور مٽياري ضلعي ۾ تندي الهيار جي اتر اولھ طرف 6 ميلن جي مفاصلي تي آهي.

نصرپور جي آباد ٿيڻ بابت تاريخدانن جا الڳ الڳ رايآ آهن. ڪن جو چوڻ آهي، ته هيءُ شهر فيروز شاھ تغلق جي هڪ امير نصير ٻڌايو هو ۽ ان جي نالي پٺيان سڏجڻ لڳو. ڪن جو چوڻ آهي ته هي شهر نصير مٺاڻي ٻڌايو هو.

نصرپور سنڌو درياءَ جي ڪناري آباد هو. انڪري انهيءَ جي زمين ڏاڍي آباد ۽ زرخيز هئي. هيءُ شهر نه رڳو ساوڪ ۽ شادابيءَ جي ڪري مشهور هو، پر اُن ۾ ڪاريگر ۽ هنرمند ماڻهو به گهڻا رهندا هئا. انهن جي ٺاهيل شين جي نه رڳو سنڌ ۾، بلڪ سنڌ کان ٻاهر به ڏاڍي هاڪ هئي. انهن شين ۾ کيس، سوسيون، گريون ۽ اجرڪون اچي وڃن ٿيون.

سمن، ارغونن ۽ ترخانن جي دَور ۾ نصرپور کي وڏي اهميت رهي آهي. ڪلهوڙن جي ڏينهن ۾ نصرپور سڪيو ستابو شهر هو. هتي ڪپڙن اُڻڻ جا ڪيترائي آڏاڻا هئا. هتان جا کيس ۽ بابتو ڏيهه پرڏيهه مشهور هئا. ميان غلام شاھ جي وقت ۾ انگريزن نٽي ۾ ڪوٺي قائم ڪرڻ سان گڏ، نصرپور ۾ ننڍي ڪوٺي قائم ڪئي هئي. ڪلهوڙن جي آخري ڏينهن ۾ مدد خان پٺاڻ، سنڌ جي ٻين شهرن وانگي نصرپور ۾ ڦرلٽ ڪئي ۽ ان کي تباهه ڪيو.

نصرپور ۾ ڪيترائي عالم، بزرگ ۽ شاعر ٿي گذريا آهن. سنڌ جو مشهور ڏاهو وٽايو فقير به هن شهر جو هو. جنهن جا گستا اڄ به ماڻهو حوالي طور ٻڌائيندا آهن. شاهه عنايت رضوي، ڪلاسيڪل شاعريءَ جو هڪ وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. اهو به هن شهر جو هو. سندس پوين مان ڪافيءَ جو وڏو شاعر مصري شاهه ٿي گذريو آهي. جنهن کي ”ڪافيءَ جو بادشاهه“ به چيو وڃي ٿو.

قديم آثارن مان شهر ۾ هاڻي رڳو هڪ اڌ نشان ئي باقي وڃي بچيو آهي. نصرپور جو قلعو ته ڪڏهوڪو ڊهي چڪو آهي، باقي قرارڪي مسجد اڃا موجود آهي. اها مسجد نصير مٺاڻي جي پاءُ قرار خان جوڙائي هئي.

سندو درياءَ جي رُخ بدلائڻ جي ڪري، جيتوڻيڪ نصرپور جو اڳيون اوج نه رهيو آهي؛ پر هن وقت هي شهر وري به ترقي ڪري رهيو آهي. اڄ به نصرپور جي کيسن ۽ کاڌيءَ جو وڏو ماڻ آهي. نصرپور جا ڪير پڙا به مشهور آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- نصرپور جو شهر ڪهڙي ضلعي ۾ آهي؟
- 2- نصرپور جو شهر ڪنهن ٻڌايو هو؟
- 3- نصرپور ڪهڙن هنرن جي ڪري مشهور هو؟
- 4- نصرپور ۾ ڇا جا آڏاڻا هئا؟
- 5- ڪلهوڙن جي آخري ڏينهن ۾ نصرپور ۾ ڪنهن ڦرلٽ ڪئي هئي؟

6- ڪافيءَ جو بادشاهه ڪنهن کي چيو وڃي ٿو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکيو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

جهونن - هاک - ڏيهه - پرڏيهه - جوڙائي - اوج

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکيو:

جهونن	انتها		
آباد	ڏيهه		
زمين	اڳيون		

(د) هيٺيان خال ڀريو:

- 1- هي شهر مهاڻي ٻڌايو هو.
- 2- سنڌ جو مشهور ڏاهو به هن شهر جو هو.
- 3- قرار ڪي مسجد نصير مهاڻي جي پيءُ قرار خان هئي.
- 4- اڄ به نصرپور جي ۽ ڪاڏيءَ جو وڏو ماڻ آهي.

جهڙو راج تهڙو پاڳ

هڪڙي بادشاهه خواب لڌو، ڏٺائين ته سندس سمهڻ واري ڪوٺيءَ ۾ هڪڙي لومڙي پئي ڦٽڪي. صبح جو بادشاهه سڀني اميرن، وزيرن ۽ نجومين کي خواب ٻڌايو؛ پر انهن مان ڪوبه ان جي تعبير نه ٻڌائي سگهيو.

پوءِ ته سڄي بادشاهيءَ ۾ پڙهو گهمايو ويو، ته جيڪو به خواب جي تعبير ٻڌائيندو، تنهن کي وڏو انعام ڏنو ويندو.

ڳچ ڏينهن گذري ويا، پر خواب جي تعبير ٻڌائڻ لاءِ ڪوبه ڪونه آيو. نيٺ اها خبر هڪ ڏينهن هڪڙي ڪڙميءَ تائين پهتي. هو به خواب جي تعبير ڪرڻ لاءِ توڪل ڪري نڪري پيو. وات تي هڪ جابلو لڪ هو جتان هن کي لنگهڻو هو. اتي پهتو ته ڏسي ته هڪ واسينگ نانگ ويٺو آهي. هن نانگ کي چيو ته ”نانگ! مون کي وات ڏي، جو بادشاهه کي خواب جي تعبير ٻڌائڻ پيو وڃان.“ نانگ چيس ”اڙي ڪڙمي! بادشاهه کي نجومِي به تعبير نه ٻڌائي سگهيا، سو تون ڪيئن ٻڌائيندين؟ جي تون چوين ته آءُ توکي تعبير ٻڌايان، پر ان لاءِ منهنجو شرط آهي، ته انعام جو اڌ مون کي ڏيندين.“ ڪڙميءَ نانگ جو شرط مڃيو ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿي ويو.

درٻار ۾ پهچي ڪڙميءَ خواب جي تعبير ٻڌائڻ جي اجازت گهري. بادشاهه کيس اجازت ڏني، ڪڙميءَ چيو: ”بادشاهه سلامت! لومڙي هڪ دغاباز، بزدل ۽ مڪار جانور آهي؛ تنهنڪري

توهان کي سمجھڻ کپي ته رعيت ۾ دغابازي، مڪاري ۽ رياڪاري وڌي ويئي آهي. جيڪڏهن اها بند نه ٿي ته پوءِ حڪومت کي نقصان پهچندو. بادشاهه کي ڳالهه دل سان لڳي ۽ هن ڪڙميءَ کي وڏا انعام اڪرام ڏنا.

ڪڙمي انعام وٺي واپس پئي آيو، ته خيال ڪيائين ته ڇو نه ٻيو رستو وٺي گهر وڃان! نه ته نانگ کي انعام جو اڌ ڏيڻو پوندو. سو هو ٻيو رستو وٺي گهر پهتو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ بادشاهه وري ٻيو خواب لٿو، ته سندس محل ۾ هڪ اگهاڙي ترار پئي لٽڪي. صبح جو بادشاهه ان ڪڙميءَ ڏانهن ماڻهو موڪليو. هاڻي ته ڪڙمي اچي ڦاٿو. نانگ سان ته هن دوکو ڪيو هو. هاڻي ڇا ڪري؟ نيٺ دل من هڻي نانگ وٽ ويو ۽ ان کي منٿون ڪرڻ لڳو. نيٺ نانگ کيس چيو ته: ”اڳي به تو ڦول ڪونه پاڙيو، پر هاڻي واعدو ڪر ته انعام جو اڌ ضرور مون کي ڏيندين!“ ڪڙميءَ هائوڪار ڪئي ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿيو.

بادشاهه وٽ پهچي ڪڙميءَ کيس ٻڌايو ته: ”جيئنڏا قبلًا! ترار جو ڪم آهي خونريزي. اوهان جا دشمن اوهان جي پٺيان اگهاڙي ترار کنيو پيا گهمن. اوهان به ترار جي زور سان انهن جو سر يڪدم قلم ڪري ڇڏيو.“ بادشاهه کي ڳالهه دل سان لڳي. هن ڪڙميءَ کي جهجها انعام اڪرام ڏنا. هڪ ترار به تحفي ۾ هن کي ڏنائين. ڪڙمي خوش ٿيندو گهر ڏانهن موٽيو، پر واٽ تي وري به دل ۾ بي ايماني پيدا ٿيس، دل ۾ چوڻ لڳو ته، نانگ کي اڌ

حصو چو ڏيان! جڏهن نانگ واري لڪ وٽ پهتو ته نانگ کي ڏسي کڻي ترار هنيائين. نانگ ويچارو پڇي ۾ ۾ گهڙي ويو. ڪڙمي اچي گهر پهتو ۽ سک سان زندگي گذارڻ لڳو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ بادشاهه وري به ڪو خواب لڌو. هن وري ڪڙميءَ ڏانهن ماڻهو موڪليو. ڪڙمي ته هاڻي آزار ۾ پئجي ويو؛ پر وري به نانگ وٽ ويو. نانگ چيس ته: ”هاڻي وري چو آيو آهين؟“ ڪڙميءَ، نانگ کي ڏاڍيون منٿون ڪيون. ”بيلي، منهنجون خطائون بخش ڪر. هن خواب جي تعبير ٻڌاءِ نه ته مفت ۾ مارجي ويندس.“ تنهن تي نانگ چيس ته: ”چڱو، توکي خواب جي تعبير ٻڌايان ٿو، پر واعدو ڪر ته هن پيري انعام جو اڌ ضرور ڏيندين!“ ڪڙميءَ هائوڪار ڪئي ۽ خواب جي تعبير ٻڌي روانو ٿيو.

بادشاهه وٽ پهچي ڪڙمي چيو ته ”بادشاهه سلامت! اوهان خواب ۾ ڊڳي ڏني آهي. توهان گونگي گانءَ وارو پهڪو ته ضرور ٻڌو هوندو! سو ائين سمجهو ته اوهان جي رعيت هاڻي ڳئون وانگر نِماڻي ٿي چڪي آهي. اوهان جي حڪومت کي هاڻي ڪوبه لوڏو نه آهي!“ اهو ٻڌي بادشاهه ڏاڍو خوش ٿيو. ڪڙمي به پنهنجو انعام وٺي روانو ٿيو.

ڪڙمي هن پيري سڌو نانگ وٽ آيو. سمورو انعام آڻي نانگ آڏو رکيائين. نانگ چيس ته، ”ادا آءٌ ڪو انعام جو بڪيو نه آهيان. مون ته رڳو تنهنجو آزمودو ٿي ورتو. پر ان ۾ تنهنجو ڏوهه نه آهي. چو ته ملڪي حالتن جو اثر رعيت تي پوندو آهي. پهرئين

پيري ملڪ ۾ فريب ۽ دغا هئي؛ سو تو به مون سان دغا ڪئي.
 ٻئي پيري ملڪ ۾ فساد ۽ خونريزي هئي، سو تو به ائين ڪيو.
 هاڻي ملڪ ۾ امن امان آهي، سو تون پاڻ هلي آيو آهين انعام ڏيڻ؟
 ٻڌو ڪونه اٿئي ته ”جهڙو راڄُ تهڙو ڀاڳ، جهڙو راجا، تهڙي پرڄا!“

(تلخيص: ڊاڪٽر سحر امداد)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- بادشاهه پهريون خواب ڪهڙو لڌو؟
- 2- ڪڙميءَ کي خواب جو تعبير ڪنهن ٻڌايو؟
- 3- بادشاهه ٻيو ڀيرو ڪهڙو خواب لڌو؟
- 4- بادشاهه ٽيون ڀيرو خواب ۾ ڇا ڏٺو؟
- 5- نانگ ڪهڙي شرط تي ڪڙميءَ کي خوابن جو تعبير ٻڌايو؟
- 6- هن آکاڻيءَ مان ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

گج - قول - خونريزي - تحفي - ٻيلي - آزمودو
 پرڄا - نيٺ - جابلو - ڪڙمي - وات .

نظم جو ڀاڱو

آهيون الف آسري، محمد ميجيوسون

حضرت شاه عبداللطيف رحمة الله عليه 1102ھ / 1690ع ۾ ڄائو سندس پيءُ جو نالو سيد حبيب شاه آهي. شاه صاحب سِير سفر جو ڪوڏيو هو. راڳ سان به سندس گهڻي دلچسپي هئي. شاه سائينءَ جي ڪلام جو ڪتاب ”شاه جو رسالو“ سنڌي ٻوليءَ جو هڪ اهم دستاويز آهي. سندس ڪلام تصوف جو رنگ ۾ رڳيل آهي. هو ”سند سڪار“ سان گڏ ”عالم سڀ آباد ڪرين“ جي دعا ٿو گهري. سندس ڪلام صحيح معنيٰ ۾ آفاقي آهي. شاه سائينءَ 14 صفر 1165ھ تي بمطابق 1752ع ۾ وفات ڪئي. هر سال انهيءَ تاريخ تي پٽ شاه تي ميلو لڳندو آهي.

وائي

جن جو وارث ٿون، آلا، سي ڪيئن رهندا نيٺ منهنجا،
اڳي اُپ خلقيا، ڀلي خلقياين پُون،
جن جو وارث ٿون!

جوڙيائين جهان ڪي، چئي ڪُن فيڪُون،
جن جو وارث ٿون!

ڪوڙي دنيا ڪوڙا پَسارا، ڏينهن مڙوئي ڏُون،
جن جو وارث ٿُون!
آهيون الف آسري، مُحمّد مڃيو سُون،
جن جو وارث ٿُون!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- اُپ ۽ پونءِ ڪنهن خلقيا آهن؟
- 2- هيءُ ڪوڙي دنيا گهڻا ڏينهن آهي؟
- 3- اسين ڪنهن جي آسري آهيون؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

آگي - اُپ - پلي - پُونءِ - پَسارا - ڏُون.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

آگي - اُپ - پلي - ڪوڙي.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

- جوڙيائين جهان کي، چئي
- ڪوڙي دنيا، ڪوڙا ڏينهن مڙوئي ڏُون.
- آهيون الف آسري، مُحمّد

(ه) اهڙا ضمير جيڪي ڪن اسمن ڏي اشارو ڪن ٿا، تن کي

ضمير اشارو چئبو آهي؛ اُهي ٻن قسمن جا آهن؛ ضمير اشارو ويجهو ۽ ضمير اشارو ڏور، ”هيءُ“ ”هن“ ضمير اشارو ويجهو لاءِ ڪم ايندا آهن. توهين انهن کي پنهنجي جملن ۾ ڪتب آڻيو.

نيڪي

مُحمّد صديق ”مسافر“ پهرين اپريل 1879ع تي
تندي باگي ۾ ڄائو. سندس پيءُ جو نالو بلال هو، جيڪو پوءِ
بدلائي گلاب رکيو ويو. ”مسافر“ پهرين مڪتب ۾ ۽ پوءِ
اسڪول ۾ پڙهيو.

ورنيڪيولر فائنل پاس ڪري، تعليم کاتي ۾ ماستر ٿي
پرتي ٿيو. هُو تريننگ ڪاليج فارمين حيدرآباد ۾ استاد پڻ ٿي
رهيو. ”مسافر“ سنڌي ٻوليءَ جو اعليٰ اديب ۽ شاعر آهي. نثر ۽
نظم ۾ هن ڪيترائي ڪتاب لکيا آهن. ”ڪليات مسافر“ ۽
”گلشن خيال“ سندس شاعريءَ جا ڪتاب آهن. ”مسافر“ 1961ع ۾
وفات ڪئي.

دل

جو قلب ڪرم لطف عطا جو گهر ٿيو،
ٿي جاءِ تسليم جي رضا جو گهر ٿيو؛
نيڪيءَ جي بني جاءِ ”مسافر“ جا دل،
سا دل ته قسم رب جو خدا جو گهر ٿيو!

نيڪي

مون سان جي ڪٿي ڪوبه بُرائي ٿو ڪري،
دل منهنجي بُرائيءَ مان نه ته به ان ڏي وري؛
آءُ ان سان به دل ساڻ ڪندس پيو نيڪي،
تو فيق جو هٿ شال خداوند ڌري!

نِياز ۽ نِوڙت

جي توکي ”مسافر“ ارجمندي گهرجي،
جي توکي دنيا ۾ حق پسندي گهرجي؛
وڻ جان ۽ دل سان خاکساريءَ جي وات،
نِوڙي هل جي توکي بلندي گهرجي!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- شاعر خدا جو گهر ڪهڙي دل کي ٿو سڏي؟
- 2- ٻيو نمبر رباعيءَ ۾ ڪهڙي نصيحت سمايل آهي؟
- 3- بلندي حاصل ڪرڻ لاءِ شاعر ڪهڙي صلاح ٿو ڏئي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

قلب - رضا - توفيق - ارجمندي - نِوڙي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

ڪرم - نيڪي - بلندي - برائي.

(د) ”هُو“ ”هُن“ ضمير اشارو ڏور لاءِ ڪم ايندا آهن،
توهين انهن کي پنهنجي جملن ۾ ڪتب آڻيو.

دُعا

هن نظم جو شاعر حڪيم فتح محمد سيوهاڻي آهي، هُو سيوهڻ جي عباسي خاندان ۾ سن 1880ع جي اوائل ۾ ڄائو. عربيءَ ۽ فارسيءَ جي مڪمل تعليم حاصل ڪري، حڪمت جو ڌنڌو اختيار ڪيائين. ڪجهه وقت کان پوءِ سيوهڻ ڇڏي ڪراچيءَ ۾ دواخانو کوليائين. سن 1942ع ۾ وفات ڪري ويو. مختلف قومي ۽ سياسي، مذهبي ۽ ادبي تحريڪن ۾ سرگرم ٿي حصو ورتائين. جمعيت العلماء جو رڪن هو. سنڌي نثر ۽ نظم ۾ ڪيترائي ڪتاب لکيا اٿس. ”ڪمال ۽ زوال“، ”حيات النبي“ ۽ ”ميرن جي صاحبي“ سندس مشهور ڪتاب آهن.

اسان جي دين، ايمان کي سلامت رک، خداوند،
بچائج تون مسلمانن جي عزت آبرو هر جا.

اسان کي ڏي خدا توفيق، طاقت، همت ۽ حقيقت،
اسان مان کي اڳين جهڙا عجب انسان ڪر پيدا.

سڄي دنيا ۾ رک اسلام کي تون اوج عزت سان،
خدا! اسلام جي ڪلمي سندو تون شانُ رک بالا.

هميشه شال دنيا ۾ جهنڊو اسلام جو جهولي،
جتي پي سو وڃي پهچي، رهي قائم اُتي برپا.

اسان جي قوم ٿي مسڪين، اسان جي قوم ٿي غمگين،
تون تنهن جو شال حامي ٿين، ڪرين تنهن کي تون بي پرواه.

اسان جي قوم کي آزاد ڪر، قرضن ۽ مرضن کان،
اسان جي قوم کي آباد ۽ دلشاد ڪر مولا.

دفع سڀ انتظار ڪر، پري سڀ بيقراري ڪر،
خزان مان ٿون بهاري ڪر، ته ٿيون سرسبز ۽ سرها.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- شاعر الله تعاليٰ کان ڪهڙي دعا ٿو گهري؟
- 2- اسلام جي ڪلمي لاءِ شاعر ڪهڙي دعا ٿو گهري؟
- 3- قوم جي لاءِ شاعر جي دل ۾ ڪهڙا سوال ٿا اُڀرن؟

(ب) هيٺين لفظن جا جمع لکو:

عزت - همت - جهنڊو - قوم - بهاري.

(ج) اسمن جي پٺيان ڪي پڇاڙيون ڳنڍجن ٿيون ته اُهي
ضمير خاص جو ڪم ڏين ٿيون:

جيئن: پاڻم = منهنجو پاءُ - ڪاڌم: مون ڪاڌو.

(د) توهين اهڙا ڪي ٻيا مثال ڏيو.

سچل سرمست جا بيت

سچل سرمست جو اصل نالو ميان عبدالوهاب هو. هُو سن 1152ھ بمطابق 1739ع ۾ ڄائو هو، انهيءَ وقت سنڌ تي ڪلهوڙا حڪومت ڪندا هئا. پر هُو ٽالپرن جي دور جو بهترين شاعر ليکيو وڃي ٿو.

سچل سرمست ستن ٻولين ۾ شعر چيو آهي. انهيءَ ڪري کيس ”هفت زبان شاعر“ سڏيو وڃي ٿو. سنڌ جي هن بزرگ ۽ شاعر 14 رمضان 1242ھ بمطابق 1827ع ۾ وفات ڪئي. سندس مزار راڻيپور جي ڀرسان درازن جي ڳوٺ ۾ آهي.

شال نه وسرين هوت، ٻيو سڀ مون وسري،
مون کي تائين موت، هئين اڪڙين ۾.

منهنجو اندر اڌ ڪيو، فنا هن فراق،
مري ٿي مشتاق، ڪاڪر ور، ولهيءَ جي.

آريءَ جي اچڻ جي، روز نهاريان راه،
آئيندس الله، مون سر صدقي ڪيو.

ساري شهر پنيور جي، ڇڏي لوڪ لذت،
توريءَ ڏٺي ڪونه ڪو، ماڻهو عام عزت،
ٿئي ساهه صحت، ٻيهر ٻاروچا اچين.

پيهي پروڙيوم، تان پنهنون پاڻ ئي آهيان،
پاڻ ئي منجهان پاڻ کي، هي پڙلاءُ پيوم،
صحيح ڪن ڪيوم، ته غير گمان اُتي ويا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- حضرت سچل سرمست جي ”هوت“ مان مراد ڪهڙي آهي؟
- 2- پنهنجي محبوب جي انتظار ۾ شاعر جو ڪيئن ٿو وقت گذري؟
- 3- پنهنونءَ جي جدائيءَ ۾ سسئيءَ کي پنيور ڪيئن ٿو نظر اچي؟

(ب) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

اڪين ۾ هجڻ- لذت ڇڏڻ- سر صدقو ڪرڻ.

(ج) صفت: ”منو انب يا ڪتو انب“ ۾ منو ۽ ڪتو انب جي خاصيت ڏيکارين ٿا، ان کي گرامر ۾ صفت چئبو آهي. توهين اهڙا ڪي ٻيا مثال ڏيو.

ڏيئو

ليڪراج ڪشنچند عزيز 1897ع ۾ ڄائو. هي نظم سنڌي زبان جي بلند پايه شاعر ليڪراج ڪشنچند عزيز جو ڇپيل آهي. سندس شعر جو مجموعو ”ڪلياتِ عزيز“ جي نالي سان ڇپيل آهي. هو سٺو مضمون نويس ۽ نقاد به هو. سندس مضمونن جو مجموعو ”ادبي آئينو“ جي نالي سان ڇپيل آهي.

گڪائن گهرن کي تون روشن ڪرين ٿو،
غريبن جي چُونرن کي گلشن ڪرين ٿو،
لٽي سج عيان پنهنجو جوين ڪرين ٿو،
سحر تائين هر جا نشيمن ڪرين ٿو!

مزورن ۽ ڪُڙمين سان همڪار آهين،
فقيرن جي مجلس جو سينگار آهين،
سڙي تون ٻين کي ڏئين ٿو سُهاڻي،
رڪيل تو ۾ ڪيڏي نه آهي چڱائي!

پري کان مُنجهيل جي ڪرين رهنماڻي،
 ڏيا، تو ۾ آهي سراسر سچائي،
 سچو دوست دشمن تي دلسوز آهين،
 سچائيءَ سان سڀ جو شب افروز آهين!

مدد ڏين ٿو ڪم ڪار ۾ تون با محنت،
 ٻرڻ سان تنهنجي ٿئي دفع ظلمت،
 نه پنهنجي پرائي جو ڌارين تفتوت،
 رکين قلب ۾ ڪانه ڪنهن ڏانهن ڪدورت.

سعادت جو بيشڪ تون آهين ستارو،
 ڏيا، تون ٿو لاهين جهان تان اندارو؛
 هوا ساڻ سر لات جو ٿو جُهڪائين،
 ٿو نوڙت ڪندي پنهنجي جِیوت بچائين.

حياتيءَ جو مقصد سچو ٿو ٻڌائين،
 ٻين لاءِ پنهنجو ٿو تن من جلائين،
 جلي جي ٻين کي سُهائو ڏين ٿا،
 لکين گهورَ تن تان پتنگا ٿين ٿا!

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- ڪڪائن گهرن کي ڪير روشن ڪري ٿو؟
- 2- ڏيئي ۾ ڪهڙي چڱائي رکيل آهي؟
- 3- ڏيئي وٽ نوڙت جي ڪهڙي نشاني آهي؟
- 4- شعر جي آخري ٻن سٽن مان ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڪڪائن - ڪڙمين - سُهائي - سراسر - لات.

(ج) اهڙا پنج لفظ ٻڌايو، جيڪي جاين جا نالا هجن.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

- حياتيءَ جو مقصد ————— ٿو ٻڌائين،
 ٻين لاءِ پنهنجو ٿو ————— جلائين.
 ٻين کي سهاڻو ڏين ٿا،
 تن تان پتنگا ٿين ٿا.

بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار

هيءُ گيت عبدالڪريم ”گدائي“ جو لکيل آهي. هو جنوري 1901ع ۾ تعلقي ٺُل، ضلعي جيڪب آباد جي ڳوٺ ڪريم آباد ۾ ڄائو. پوسٽ کاتي ۾ ملازمت ڪيائين. جتان رٽائر ٿيڻ کان پوءِ صحافت سان لاڳاپيل رهيو. سٺو شاعر هو. نظم کان سواءِ نثر به لکيو اٿس، سندس شاعريءَ جا ٽي مجموعا ”پکڙا ۽ پنهور“، ”ساڻيهه جا سور“ ۽ ”پيماني تي پيمانو“ ڇپيل آهن.

هڪٻئي ساڻ حقارت ڇاڃي؟ انسانن سان نفرت ڇاڃي؟
ڪينو ساڙ ڪدورت ڇاڃي؟ مذهب پنهنجو پيار،
بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار.

ذاتيون، پاتيون، فخر وڌايون، رنگ نسل جون سڀ ارڏايون،
آهن جنگ فساد جو باعث، زهر سندو پرچار،
بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار.

جنگ جدل آهي چوڌاري، انسانن جو رت آ جاري،
ساڙي آهي دنيا ساري، نفرت جي پرچار،
بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار.

رنگ نسل سڀ ڍونگ اجايا، پيٽ بکڻي جا سانگ بڻايا،
گوري ۾ ڇا، ڪاري ۾ ڇا، ساڳيو آه ستار،
بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار.

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- جنگ ۽ فساد جو باعث ڪهڙيون ڳالهيون آهن؟
- 2- نفرت جي پرچار جو ڪهڙو نتيجو نڪتو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

حقارت - ڪينو - ساڙ - سنسار - ڪدورت - ارڏايون.

(ج) هم آواز لفظن کي قافيو چئبو آهي، جيئن:

حقارت جو ڪدورت.

توهين هن نظم مان هم آواز لفظ ڳولي لکو.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

○ جنگ جدل آهي چوڌاري، _____ جو رت آجاري،

ساڙي آهي _____ ساري، نفرت جي پرچار.

بڻايون سُڪ جو ڪو سنسار.

پيارا وطن

سليم ڳاڙهويءَ جو اصل نالو الهوريانو ولد حاجي اله
ڏنو مهر آهي. پاڻ 15 اپريل 1925ع ۾ ڳوٺ ڳاڙهي ضلعي
خيرپور ميرس ۾ ڄائو.

اسڪول ۾ پڙهڻ واري زماني کان شاعري شروع
ڪيائين 1947ع کان باقاعدي موزون شاعري ڪرڻ لڳو.
شاعريءَ جي سڀني صنفن ۾ لکيو اٿس. پاڻ هڪ گوشه نشين ۽
متقي انسان هو. ڳوٺ ۾ پنهنجي باغ جي سنڀال، اڀياس ۽ شعر
شاعري سندس مشغلا رهيا. سندس دوستن، شاگردن ۽ پڙهندڙن
جو هڪ وسيع حلقو آهي. سندس دوستن ۽ شاگردن ڳاڙهي ۾
سندس نالي پٺيان ”بزمِ سليم“ قائم ڪئي، جنهن وسيلي پاڻ
ڪيترن ئي نون شاعرن جي فني تربيت ڪيائين. سنڌيءَ جي
هن برک شاعر 10 محرم 1408ھ- 3 سيپٽمبر 1987ع ۾ ڪراچيءَ
۾ وفات ڪئي.

منهنجا وطن، پيارا وطن، اڪثرين سندا تارا وطن،
اي دوست دل وارا وطن، هر جاءِ هاڪارا وطن!

تون ئي جياپو جانِ جو، تو سان سندم جيءَ جون جڙيون،
تو سان اڙيو من آ سندم، اي سرس سونهارا وطن!

منڙا وطن، تنهنجي مٿان سر ساهه سڀ گهوري ڇڏيان،
تنهنجو نه مٽ ڪو ديس ٻيو، محبوب موچارا وطن!

سُکيو ستابو شل رهين، کوسو لڳي توکي نه واء،
 ماکيءَ ۽ مصريءَ کان مٺا، اي جان کان پيارا وطن!
 تنهنجي مٽيءَ ۾ مشڪ ۽ تنهنجي هوائن ۾ هڳاءُ،
 مهراڻ جي هر موج جڻ امريت سنڌي ڌارا وطن!
 منهنجا وطن شل شهر ۽ سڀ ڳوٺڙا تنهنجا وسن،
 رحمت سندا توتي ڪڪر ڪن خوب وسڪارا وطن!
 منهنجا محبت جا ”سليم“ آهن سوين توتي سلام،
 منار موچارا وطن، او سونهن سڪ وارا وطن!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- شاعر جان جو جياپو ڪنهن کي ٿو سڏي؟
- 2- شاعر ڪنهن جي مٿان سر ساھ گهورڻ ٿو گھري؟
- 3- شاعر وطن لاءِ ڪهڙي دعا ٿو ڪري؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

هاڪارا - جياپو - سرس - سونهارا - گھوري - مٺ - هڳاءُ.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

دوست - ديس - کوسو - مٺا - گھري.

(د) ”ڙو“ تصغيري پڇاڙي آهي. جيئن ”ننڍو“ مان ”ننڍڙو“
 توهين تصغيري پڇاڙيءَ وارا ڪي ٻه پنج لفظ
 لکي ڏيکاريو.

هاري

هن نظم جو جوڙيندڙ بردو سنڌي، سندس سڄو نالو، محمد رمضان ولد خداڏنو لاشاري آهي. هُو 15 مارچ 1922ع تي ڳوٺ ماڪن ڪوري، ضلعي سکر ۾ ڄائو. پاڻ انجنيئري کاتي ۾ ملازمت ڪيائين. هُو سنڌي ٻوليءَ جو سٺو شاعر هو. سندس شعر ۾ سادگي ۽ سلاست آهي. سندس شاعريءَ جا مجموعا ”اڪڙيون مينگهه ملهار“ ۽ ”ٻوندون بس نه ڪن“ جي نالي سان ڇپيل آهن. پاڻ 26 آڪٽوبر 1988ع تي هن فاني دنيا کي الوداع چئي پنهنجي حقيقي مالڪ سان وڃي مليو.

هاري پيارا، جوان سگهارا،
ملڪ مٺي جا جيءَ جيارا.

مهل ملي ٿئي، پاڻ ملهائج،
محنت جا ڪي مينهن وسائج.

جوڳ ڀليءَ کي ساجهر جوڙ،
ڪيت سان نينهن نپائج توڙ.

تنهنجي محنت لائي رنگ،
ڌڪ وڃن ٿئي سڪ جو سنگ.

سلي سلي جي ڪر سنڀار،
ڪٽي منجهان ٿين ڪيچ خرار.

بک بیماری کڍ ڀڄائي،
تنهنجا ڳڻ زمانو ڳائي.

تنهنجي محنت ملڪ جو مان،
شال جيئن تون هاري جوان!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

- 1- شاعر ملڪ مٺي جا جيءَ جيارا ڪنهن کي ٿو سڏي؟
- 2- هاريءَ جي محنت ڪهڙو رنگ ٿي لائي؟
- 3- سٺي سٺي جي سنڀار سان ڇا ٿو ٿئي؟
- 4- شاعر، هاريءَ کي ڪهڙي دُعا ٿو ڪري؟

(ب) هيٺيان اصطلاح سمجهايو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو.

ڀاڻ ملهائڻ - نينهن نپائڻ - رنگ لڳائڻ - ڳڻ ڳائڻ.

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سگهارا - مهل - ساجهر - سنگ - ڪڍي - ڪيچ - ڳڻ.

(د) هيٺين شعرن جي سمجهاڻي لکو:

- * جوڳ ڀليءَ کي ساجهر جوڙ،
ڪيت سان نينهن نڀائج توڙ.
- * تنهنجي محنت لائي رنگ،
ڌڪ وڃن ٿئي سڪ جو سنگ.

هينين شعرن کي مڪمل ڪريو: (هـ)

* هاري پيارا، _____،

_____ جيءَ جيارا.

* _____، پاڻ ملهائج،

_____ محنت جا _____.

* سَلي سَلي جي، _____،

_____ ٿين ڪيچ خرار.

هينين جملن مان صفت ڳوليو: (و)

1- گلاب جو گل سڀني گلن کان سهڻو آهي.

2- ساران هڪ سياڻي نينگري آهي.